

2012 m. Lietuvos sociologų konferencija NELYGYBIŲ LIETUVA

Lietuvos mokslų akademija, Gedimino pr. 3, Vilnius
2012 m. lapkričio 30 d.

TEZĖS

11.15 – 12.30 I sekcijų sesija

I –1. Lietuvos socialinė klasinė sandara

Šiuolaikinės Lietuvos socialinė klasinė struktūra: neovėberiškas požiūris

Vaidas Morkevičius, Kauno technologijos universitetas, vaidas.morkevicius@ktu.lt

Zenonas Norkus, Vilniaus universitetas, zenonas.norkus@fsf.vu.lt

Sociologinėje literatūroje „neovėberiška“ vadinama Roberto Eriksono ir Johno Goldthorpe'o industrinių visuomenių socialinės nelygybės analizė (žr. visų pirma *The Constant Flux: A Study of Class Mobility in Industrial Societies*. Oxford: Oxford UP, 1992). Skirtingai nuo JAV sociologijoje dominuojančios socialinės stratifikacijos prieigos, kurios pagrindinė sąvoka – socialinis ekonominis statusas – suvokiamas kaip tolydžiai kintantis dydis, šioje analizėje pagrindiniais socialinio struktūrinimosi vienetais laikomos diskretiškos socialinių padėčių kategorijos (klasės), kurias pirmiausiai apibrėžia jų tarpusavio santykiai. Kaip žinia, marksistinės ir neomarksistinės šių santykių analizės raktažodžiai yra gamybos priemonių nuosavybės ir išnaudojimo sąvokos. Tuo tarpu neovėberiškoje analizėje tokie raktažodžiai yra padėtis darbo jėgos rinkoje (taigi, daroma prielaida, kad kur nėra tokios rinkos, ten nėra ir socialinių klasių) ir darbovietėje.

Žiūrint supaprastintai, darbo jėgos rinkoje susitinka darbdaviai ir jų samdomi darbuotojai, o be jų dar būna dirbantys savarankiškai ar savo šeimos versle (iš esmės, patys sau darbdaviai). Darbovietėse galime stebėti prižiūrėtojus, kurie šiais laikais dažniausiai patys būna samdiniai, ir prižiūrimuosius, kurių dalis patys yra žemesnio lygmens prižiūrėtojai. Vieniems prižiūrimiesiems pamainą rasti lengva (jų produktyvūs įgūdžiai nėra specifiški konkrečiai darbovietei), kitiems – sunku (reikia juos mokyti ir kelti jų kvalifikaciją); vienus prižiūrėti (kiek ir ar gerai atliko darbą) lengva, kitus – sudėtinga. Todėl su pirmaisiais (darbininkais) sudaromos darbo sutartys, o su antraisiais (tarnautojais) – tarnybos kontraktai, kurie numato karjeros darbovietėje galimybę bei kitaip darbuotoją „pririša“ prie konkrečios darbovietės ir suteikia autonomiją darbo metu. Kombinuodami vaidmenų rinkoje ir darbovietėje apibrėžtis, R. Eriksonas ir J. Goldthorpe'as išskyrė 11 klasių. Šias klases jungiant pagal įvairius panašumo kriterijus, galime gauti supaprastintas – 7, 4 ar tik 3 klasių (minimalią) – schemas (žr. pvz. Breen R. „Foundations of a neo-Weberian Class Analysis“, *Approaches to Class Analysis*, ed. E.O.Wright, Cambridge: Cambridge UP, 2005, p. 41, 50).

Socialinio struktūrinimosi Lietuvoje tyrimuose Eriksono-Goldthorpe'o teorija ligi šiol netaikyta. Jos pritaikymui reikalingi visuotinių surašymų arba reprezentatyvių apklausų duomenys, kuriuose fiksuojamos dirbančiųjų profesijos (pagal ISCO klasifikaciją), padėtis darbo rinkoje (ar yra samdomai darbuotojai, ar savarankiškai dirbantys – tame tarpe darbdaviai), o taip pat – pavaldinių

darbovietėje skaičius (jei tokių yra). Šiuo metu, tam bene geriausiai tinka nuo 2001 m. atliekamo Europos socialinio tyrimo (angl. *European Social Survey*, ESS) duomenys, nes Eriksono-Goldthorpe'o teorija buvo vienas iš inspiracijos šaltinių sudarant pagrindinio klausimyno socialinių ir demografinių klausimų bloką, kurio didžioji dauguma klausimų kartojami visose ESS bangose. Lietuvai nuo 2008 m. įsijungus į ESS, radosi galimybė pokomunistinės Lietuvos visuomenę peršviesti Eriksono-Goldthorpe'o klasių schemas rentgenu, gaunant tarptautiškai palyginamą socialinės nelygybės Lietuvoje vaizdą, kuris ir pristatomas pranešime. Toks vaizdas gali būti atsparos tašku socialinio mobilumo tyrimams, o potencialiai – ir klasikinio tipo („klasinei“) sociologinei analizei, kuri individualių veikėjų gyvenimo šansų, gyvenimo būdo ir elgesio skirtumus aiškina jų klasine priklausomybe.

„Turtingų“ ir „neturtingų“ socialinės demografinės charakteristikos bei partinės preferencijos: jungtiniai visuomenės nuomonės tyrimų duomenys

Vladas Gaidys, Lietuvos socialinių tyrimų centras, vladas@vilmorus.lt

Vienas iš svarbesnių politinės sociologijos uždavinių yra partijų elektoratų apibūdinimas socialinėmis demografinėmis charakteristikomis. Atrodytų, kad tai yra paprastas uždavinys, nes partinės preferencijos tiriamos bent jau kas mėnesį, kas mėnesį galima jas koreliuoti su socialiniais demografiniais parametrais. Deja, apklausus tūkstantį respondentų ir vėliau skaidant šį masyvą į mažesnes grupes, dažnai yra gaunamos pernelyg didelės paklaidos, kad būtų galima daryti patikimas išvadas. Norint padidinti rezultatų patikimumą, buvo sujungti 2012 m. sausio – gegužės mėnesių duomenys („Vilmorus“) ir suformuotas N=5018 respondentų masyvas. Pajamos vienam šeimos nariui tarnavo „turtingumo“ ar „neturtingumo“ kriterijumi (šios sąvokos rašomos kabutėse, nes skirtinguose kontekstuose jos gali turėti vis kitas kiekybines išraiškas). „Neturtingais“ buvo vadinami turintys iki 500 litų pajamas šeimos nariui (28% apklaustųjų), „turtingais“ – 1401 litą ir daugiau šeimos nariui (10% apklaustųjų). Analizė parodė, kad „turtingų“ yra daugiau tarp jaunimo (17%), dirbančių ir turinčių aukštąjį išsilavinimą (31%), vilniečių (20%). „Neturtingų“ daugiausia tarp bedarbių (74%), kaimo žmonių (44%). Daugiausia „turtingų“ respondentų yra tarp Liberalų sąjūdžio rinkėjų (19%), o „neturtingų“ - tarp Darbo partijos (36%), Tvarkos ir teisingumo partijos rėmėjų (32%) ir nebalsuojančių (36%). Pranešime bus nagrinėjamos ir metodinės daugelio tyrimų duomenų jungimo problemos.

Visuomenės požiūriai į socialinį teisingumą ir socialinę nelygybę: lyginamoji analizė

Eglė Butkevičienė, Kauno technologijos universitetas, egle.butkeviciene@ktu.lt

Visoms visuomenėms yra būdinga tam tikra socialinė nelygybė. Dažnai diskutuojama, koks turėtų būti valstybės vaidmuo užtikrinant socialinį teisingumą ir mažinant nelygybę ir kokią reikšmę turi paties žmogaus aktyvumas, jo veiklos motyvacija, gyvenimo stilius. Mokslinė literatūra nepateikia vienareikšmiško atsakymo, nors socialinės nelygybės klausimais domisi daugelis mokslininkų ir Lietuvoje (R. Lazutka, 2003; 2007, S. Mikulionienė, V. Kanopienė, 2006; B. Gruževskis, L. Žalimienė, 2008 ir kiti).

Siekiant atsakyti į iškeltą probleminį klausimą, šiame pranešime remiamasi dviejų Lietuvos mokslo tarybos pagal programą „Socialiniai iššūkiai nacionaliniam saugumui“ finansuotų mokslinių projektų empiriniais duomenimis: „Socialinių problemų stebėseną: Tarptautinės socialinio tyrimo programos įgyvendinimas (SPS)“, vykdyto 2010-2011 m., bei „Tarptautinė socialinio tyrimo

programa: Lietuvos socialinių problemų stebėseną (ISSP-LT)”, vykdomo 2012-2013 m. (sutarties Nr. SIN-07/2012).

Šiame pranešime analizuojami Tarptautinės socialinio tyrimo programos (ISSP), kurioje dalyvauja beveik 50 pasaulio šalių, duomenys: pasauliniu mastu modulis “Socialinė nelygybė” buvo įgyvendintas 2009 m., o Lietuva, vykdydama “besivejančių tyrimą”, šį modulį įgyvendino 2010 m. Tyrimų rezultatai rodo, kad Lietuvos gyventojai pesimistiškai vertina dabartinės valdžios veiksmus socialinės lygybės ir socialinės apsaugos srityse. Dauguma mano, kad pasiekimams gyvenime svarbiausia yra pačio individo nuoseklus darbas, išsilavinimas ir ambicijos.

I – 2. Mokslas ir galia

(Ne)Privilegiuotas žinojimas: socialiniai galios paskirstymo mechanizmai socialiniuose ir humanitariniuose moksluose

Liutauras Kraniauskas, Klaipėdos universitetas, liutauras.kraniauskas@gmail.com

Svarstant socialinių ir humanitarinių mokslų (SHM) statusą Lietuvoje, dažnai matysime jų sugretinimą su gamtos mokslais. Daugumai sociologų žinoma, kad gamtos mokslų brėžiami ir instituciškai įtvirtinami moksliskumo kriterijai veda link netolygių galios santykių tarp disciplinų, kur SHM visada yra neprivilegiuotose pozicijose ir lengvai pažeidžiami (pozityvistinės) metodologinės kritikos. Tačiau šalia šio „fakultetų konflikto“ veikia ir kiti socialiniai galios paskirstymo mechanizmai, daugiau susiję su SHM recepcija viešumoje, kurie išdiferenciuoja atskiras disciplinas simbolinės hierarchijos skaleje. Pranešime norisi aptarti tik du tampriai tarpusavyje susijusius aspektus: 1) socialinę konkurenciją dėl (ekspertinio) žinojimo ir teisės viešai pasisakyti; 2) normatyvinį SHM santykį su visuomene.

Atskiros SHM disciplinos statusą lemia tai, kiek ji sugeba išsaugoti savo kaip ekspertinio žinojimo statusą ir kiek su disciplinos atstovais gali (ar siekia) konkuruoti kitos socialinės grupės, siūlančios įtaigesnius paaiškinimus, interpretacijas ar net galinčios pasisavinti specialistų sukurtą žinojimą. Geriausias konkurencijos pavyzdys Lietuvoje būtų sociologų atliekami ir viešinami visuomenės nuomonės tyrimai. Nors tai yra specialistų metodiškai sukurtas žinojimas, visuomenės nuomonę likę perpasakoti ir žurnalistai, ir politikai. Pastarųjų institucinis statusas įpareigoja žinoti ir atstovauti visuomenei, tad jie linkę abejoti to sociologinio pažinimo pagrįstumu, kuris nederina su politikų vertybine pozicija ar susikerta su verslo interesais. Kitas pavyzdys, istorija, kada istorikų interpretacijas kvestionuoja mėgėjai kraštotyrininkai, pasiūlantys labiau pikantiškas, nesudėtingas, populiarias ar vertybiškai angažuotas naracijas apie miestą, įvykį ar asmenį.

Akivaizdžiai išreikštas arba projektuojamas normatyvinis (korekcinis) santykis su visuomene ar kasdiene kultūra taip pat gali sustiprinti atskiros SHM disciplinos statusą. Pavyzdžiui, filosofija, su kuria dėl pasaulio apibrėžties, prasmės ir idėjų varžosi pop kultūra, madingi gyvenimo stiliai ar nauji religiniai tikėjimai, išlaiko gana privilegiuotą statusą kitų SHM disciplinų atžvilgiu, kadangi jos kuriamas žinojimas yra normatyvinis. Panaši situacija yra ir su teise, vadyba, ekonomika, siūlančiomis vertybinę ir korekcinę santykį su tikrove. Tuo metu menotyra, knygotyra, bibliotekininkystė ar etnologija, kurioms būdingas daugiau deskriptyvus ir retrospektyvus santykis su jų pažinimo objektais, yra labiau socialiai marginalizuotos disciplinos.

Nors paminėti simbolinės galios paskirstymo mechanizmai yra anapus akademinio lauko, būtina pripažinti, kad jie yra integrali galios santykių struktūros dalis, kuri netolygiai paskirsto prestižą tarp SHM ir gamtos mokslų.

„Stiklinių lubų“ ir „ugnies sienos“ fenomenai Lietuvos akademiniam pasaulyje

Diana Janušauskienė, Mykolo Romerio universitetas, *djanus@mruni.eu*

„Stiklinių lubų“ metafora, žyminti nematomą liniją, ribojančią moterų bei etninių mažumų karjeros galimybes organizacijoje, socialiniuose moksluose imta naudoti praeito amžiaus aštuntame dešimtmetyje. „Stiklinės lubos“ – tai diskriminacijos apraiška, būdinga daugeliui Europos šalių visuomenių. Kita metafora – „ugnies siena“ – diskriminacijos tyrimų diskurse pradėta vartoti neseniai, teigiant, kad ši metafora yra platesnė ir todėl tinkamesnė aprašant diskriminacijos procesus šiuolaikinėje organizacijoje.

Pagrindinis šio pranešimo tikslas yra, remiantis „stiklinių lubų“ ir „ugnies sienos“ metaforų analize, pažvelgti į Lietuvos akademinį pasaulį siekiant suprasti, kiek svarbūs yra stereotipai ir kokią įtaką jie daro moterų karjeros galimybėms akademiniam pasaulyje. Pranešimas remiasi statistinių ir sociologinių (tame tarpe lyginamųjų) tyrimų analize.

Sociologų įvaizdis: koks jis yra ir kaip jį galima pakeisti

Aida Vaicekauskaitė, Kauno technologijos universitetas, *aida.vaicekauskaite@gmail.com*

Sociologijos disciplina palyginti jauna, iš esmės susiformavusi tik XIX a. viduryje. Sociologijos dvidešimtmetis Lietuvoje po nepriklausomybės atkūrimo buvo intensyvus, sparčiai plėtojosi sociologijos akademinis laukas, formavosi sociologų profesinės tapatybės. Nors pastaruoju metu diskutuojama apie sociologijos raidą ir pokyčius, tačiau sociologų įvaizdžio problemoms skiriamas nepakankamas dėmesys.

Pranešimo tikslas – remiantis teorinėmis išvalgomis ir atliktų tyrimų apžvalga atskleisti sociologų įvaizdį, išskirti probleminius aspektus ir galimus sprendimo būdus. Skirtingi požiūriai į tai, kas yra ir nėra sociologija, egzistavo nuo žodžio „sociologija“ atsiradimo. Miglotas sociologų įvaizdis neabejotinai turi rimtas pasekmes sociologijos disciplinai. Ypatingai per praėjusius du dešimtmečius sociologai buvo kritiški savo disciplinai, daug diskusijų vyko apie tai, kaip pakeisti esamus sociologų įvaizdžius.

Pranešime pristatomi sociologijos, kaip mokslo disciplinos ir profesijos, įvaizdžio probleminiai aspektai: sociologijos fragmentiškumas, tapatumo krizė, visuomenės pripažinimo ir palaikymo trūkumas. Dauguma autorių sutinka, jog sociologai beveik nematomi visuomenėje, jų viešųjų ryšių sritis yra problemiška. Skiriamas dėmesys sociologų dalyvavimui žiniasklaidoje. Pranešime pristatoma Michael Burawoy suformuluota viešosios sociologijos idėja, atskleidžiamos sąsajos tarp sociologijos mokymo vidurinėse mokyklose ir disciplinos viešo įvaizdžio gerinimo.

I– 3. Valstybė, religijos ir nelygybės

Romos katalikų bažnyčios vaidmuo Lietuvos visuomenės viešajame gyvenime ir jo atspindžiai spaudoje 2000-2010 metais

Milda Ališauskienė, Vytauto Didžiojo universitetas

Romos katalikų bažnyčia yra pagrindinis veikėjas Lietuvos religiniame lauke, nes tai didžiausia religinė bendruomenė, kuriai priklauso daugiau nei 77 proc. šalies gyventojų. Nuo Lietuvos Nepriklausomybės paskelbimo ir religijos laisvės sąlygų sukūrimo devintajame dešimtmetyje Romos katalikų bažnyčia ieškojo savo vaidmens visuomenės gyvenime. Pastarąjį dešimtmetį ši organizacija tapo svarbia Lietuvos politinio lauko veikėja.

Šiame pranešime, remiantis atlikta 2000-2010 m. didžiųjų Lietuvos dienraščių bei dokumentų analize analizuojamas Romos katalikų bažnyčios vaidmuo Lietuvoje, aptariamos visuomenės gyvenimo sritys, kuriose bažnyčia aktyviausiai veikia, diskutuojama, kokios veiklos strategijos pasirenkamos siekiant dalyvauti ir atstovauti savo interesus.

Valstybės ir bažnyčios santykis Lietuvoje: diskriminacijos aspektas

Donatas Glodenis, Vytauto Didžiojo universitetas, *dg@lapas.info*

Pranešime bus apžvelgtas valstybės ir bažnyčios santykis Lietuvoje pasinaudojant Jonathan Fox (2008. *A World Survey of Religion and the State*. Cambridge: Cambridge University Press.) išvystyta valstybės ir bažnyčios santykio analizės metodologija. Šioje metodologijoje valstybės ir bažnyčios santykis analizuojamas išskiriant penkis aspektus, vienas iš kurių yra – apribojimai mažumų religijų praktikoms (diskriminacija), į kurią pranešime ir bus sutelkiamas dėmesys. Pranešime bus apžvelgtas teisinis reglamentavimas Lietuvoje, nustatantis išskirtinę kai kurių religinių bendruomenių padėtį ir apribojimus kitoms religinėms bendruomenėms, atkreiptas dėmesys į žinomas diskriminacijos religijos pagrindu apraiškas. Pagrindinės pranešimo tezės:

1. diskriminacija religijos pagrindu Lietuvoje egzistuoja tiek teisės aktų, tiek praktiniame lygmenyje;
2. diskriminacijos lygmuo svyravo, po nepriklausomybės atkūrimo ji iš esmės neegzistavo, piką buvo pasiekusi 2004 m.
3. Lietuva nėra išskirtinis atvejis Europos kontekste, o lyginant buvusias posovietinio bloko valstybes Lietuvoje diskriminacijos religijos pagrindu nėra daug.

Liberali demokratija ir religinis diskursas: Katalikų bažnyčios dalyvavimo viešajame Lietuvos gyvenime prielaidos

Jolanta Kuznecovienė, Vytauto Didžiojo universitetas

Pranešime aptariamos teorinės diskusijos apie liberalios demokratijos ir viešojo religinio diskurso principus bei suderinamumą, nagrinėjama Lietuvos Katalikų bažnyčios (KB) dalyvavimo demokratinės visuomenės viešajame gyvenime istorija pirmaisiais metais po Nepriklausomybės atgavimo, aptariamos dalyvavimo formos bei tendencijos, nulėmusios viešą KB vaidmenį pastaruoju laikotarpiu.

Tyrimo metu buvo analizuojami 1990–2000 m. didžiausiuose Lietuvos dienraščiuose skelbti straipsniai. Remiantis empirinio tyrimo duomenimis autorė teigia, jog po Nepriklausomybės atkūrimo palankų kontekstą KB dalyvavimui politikoje lėmė teigiama valstybės pozicija religijos atžvilgiu bei jos vykdoma liberali sekuliarioji religijos politika. Tokia valstybės laikysena sudarė prielaidas specifiniams valstybės ir KB santykiams - nors valstybė buvo (ir yra) formaliai atsiribojusi nuo religijos, praktikoje valstybė KB vertina kaip įtakingą politinės arenos veikėją, kurio interesai neretai lemia galutinius politinius sprendimus. Autorės nuomone, 1990-2000 metais Lietuvos KB veikė dviejuose – politinės ir pilietinės visuomenės arenose. Vienas esminių LKB veiklos viešojoje sferoje ypatumų – dalyvavimo politinėje arenoje būdų kaita bei įvairovė. Ryškiausi 1990–1995 m. laikotarpio veiklos bruožai – siekis tiesiogiai dalyvauti politiniame šalies gyvenime, reiškęsis kunigų dalyvavimu renkamų savivaldos organų veikloje bei galia daryti įtaką įstatymų priėmimo procesams. Po 1996 m. kilusių viešų diskusijų dėl LKB vaidmens bei jos atstovavimo ribų visuomenės politiniame gyvenime, bažnyčia atsisakė aktyvios tiesioginės politinės veiklos, tačiau diskursyvus atsiribojimas nuo politinės arenos nereiškė, kad KB prarado savo įtaką politiniam šalies gyvenimui - ji tapo svarbiu simbolinės galios, naudojamos politinėje visuomenės arenoje bei politinės galios legitimacijos subjektu. Analizuojant KB veiklą viešajame gyvenime pranešime išryškinamas KB diskurso dominavimas, keliamas klausimas apie KB atstovaujamojo vaidmens ribas bei juo apibrėžiamą religinių bendruomenių veiklos lygių galimybių užtikrinimo kontekstą.

I– 4. Darbuotojai, darbas, rinka

Įmonių skaičiaus raidos dinamika 2002–2012 m. – Lietuvos atskirų teritorijų ekonominio potencialo didesnės nelygybės link

Boguslavas Gruževskis, Vilniaus Universitetas, boguslavas.gruzevskis@dsti.lt,

Simonas Šabanovas, Vilniaus Universitetas, sabanovas@gmail.com

Naujose atskirų teritorijų bei regionų plėtros ir tinklo kultūros paradigmos vis daugiau dėmesio skiriama verslo plėtros idėjoms (Castells, 1996; Cooke, Morgan, 1998; Fontes, Coombs, 2001). Atkreipiamas dėmesys į tai, jog verslo sąlygos bei ūkio subjektų (įmonių, organizacijų) veikla ir jų raidos perspektyvos priklauso ne vien nuo ekonominių sąlygų tinkamumo, bet ir nuo vietos visuomenės struktūros, kuri leidžia tose teritorijose efektyviau plėtoti ekonominę veiklą (Benneworth, 2012). Iš kitos pusės, atkreipiamas dėmesys, jog efektyvi ekonominių subjektų raida atskirose teritorijose sąlygoja jų teigiamą socialinę raidą (gyventojų prieaugį, socialinės infrastruktūros plėtrą ir pan.). Teritorijos patrauklumą ekonominei veiklai (verslo plėtrai) sukuria aplinka su gera infrastruktūra, galimybėmis naudoti aukštas technologijas, išsilavinusiais darbuotojais ir finansinėmis galimybėmis (Benneworth, 2012). Daugelio šią temą analizavusių autorių nuomone, įmonių raida yra laikomas vienas svarbiausių veiksnių, įtakančių atskiros teritorijos (regiono) raidos perspektyvas (Piore, Sabel, 1984; Gregersen, Johnsen, 1997).

Atitinkamai fiksuojamos priešingos tendencijos. Ekonominio aktyvumo sumažėjimas (įmonių skaičiaus mažėjimas), mažina teritorijos ekonominį patrauklumą, įtakoja gyventojų skaičiaus sumažėjimą bei socialinės infrastruktūros nykimą (gyvenimo lygio sumažėjimą, socialinės atskirties paplitimą ir pan.). Gyventojų skaičiaus mažėjimas atskiroje teritorijoje dar labiau sumažina jos ekonominį patrauklumą, nes žmonės (arba žmogiškųjų išteklių pakankamumas kiekybinių ir kokybinių parametrų atžvilgiu) postmodernioje visuomenėje vis labiau yra vertinamas kaip pagrindinis verslo plėtros veiksnys (Van Stel, Suddle, 2008). Atskirų teritorijų raidos atžvilgiu ypač neigiamai yra vertinamas įmonių skaičiaus mažėjimas periferinėse teritorijose (kurios yra labiau nutolusios nuo didelių miestų), nes jose, kaip paprastai, žmogiškasis kapitalas yra sąlyginai mažesnis

negu urbanizuotuose teritorijose (Van Stel, Suddle, 2008). Todėl galima teigti, jog įmonių skaičiaus dinamika gali būti vertinama kaip atskirų teritorijų raidos perspektyvų barometras.

Mūsų tyrime įmonių skaičiaus dinamika buvo vertinama pagal teritorijos tipą (didieji miestai, teritorijos su dominuojančia miesto gyventojų struktūra, teritorijos su dominuojančia kaimo gyventojų struktūra). Analizė parodė, jog Lietuvoje 2002-2012 m. bendras įmonių potencialas išaugo, tačiau padidėjo atskirų teritorijų ekonominio potencialo nelygybė, ypač išaugo Vilniaus miesto dominavimas.

Darbo rinkos reikalavimai ir potencialių darbuotojų kompetencijos Lietuvoje: darbo pasiūlos ir paklausos skelbimų turinio analizės rezultatai¹

Rūta Brazienė, Kauno technologijos universitetas, ruta.braziene@ktu.lt,

Ugnė Žalkauskaitė, Kauno technologijos universitetas, ugne.zalkauskaite@stud.ktu.lt

Šiame straipsnyje pristatomi darbo paieškos ir darbo pasiūlos skelbimų turinio analizės rezultatai. Darbo pasiūlos ir paieškos skelbimai puikus informacijos šaltinis, atspindintis kokius reikalavimus potencialiems darbuotojams kelia darbdaviai bei kaip save darbo skelbimuose reprezentuoja asmenys, ieškantys darbo. Teorinį tyrimo pagrindą sudaro Sanchez-Cuadrado, Morato, Andreadakis, Moreiro (2010), Curtis, Barrie (2004), Bennet (2002), Brown, Konrad (2001), McKenzie (2001) ir kt. darbai. Tyrimo metu akcentuojami du pagrindiniai aspektai: 1) *darbo pasiūlos specifika*, t. y. kokios srities specialistų ieško darbdaviai, kokius reikalavimus kelia potencialiems darbuotojams ir kt. 2) *darbo paieškos specifika*, t. y. kaip save darbo skelbimuose pristato darbdaviai, kokias žinias, gebėjimus, patirtį ir kt. akcentuoja darbdaviai. Šiame tyrime buvo išskirtos dvi indikatorių grupės: *darbo pasiūlos indikatoriai* (profesinė patirtis, profesinė sritis, išsilavinimas, profesiniai gebėjimai, asmeninės darbuotojų charakteristikos, darbo pobūdis, siūlomo darbo privalumai, kiti reikalavimai) bei *darbo paieškos indikatoriai* (profesinė patirtis, profesinė sritis, išsilavinimas, profesiniai gebėjimai, asmeninės darbuotojų charakteristikos, darbo pobūdis, darbdaviui keliami reikalavimai, kiti siūlomo darbo privalumai). Tyrimo imtį sudaro darbo pasiūlos ir paieškos skelbimai didžiausią tiražą turinčiuose šalies dienraščiuose bei regioniniuose laikraščiuose. Atlikto tyrimo rezultatai atskleidė, kad iš būsimų darbuotojų dažniausiai yra reikalaujama profesinės darbo patirties, užsienio kalbos (dažniausiai anglų) mokėjimo bei kompiuterinio raštingumo. Užsienio kapitalo įmonių darbo pasiūlos skelbimuose detaliau nurodoma darbo patirties trukmė, užsienio kalbos žinių lygmuo, charakterizuojamos darbuotojų asmeninės savybės, pabrėžiami darbdavių įsipareigojimai (konkurencingas/motyvuojantis atlyginimas, karjeros bei profesinio tobulėjimo galimybės etc.). Darbo pasiūloje vyrauja nekvalifikuotos darbo jėgos ir kvalifikuotų darbininkų, inžinerijos, rečiau - vadybos ir kitų socialinių mokslų sričių specialistų poreikis. Siūlomos darbo vietos patrauklumas (konkurencingas darbo užmokestis, karjeros galimybės) susijęs su aukštesniais darbdavių reikalavimais.

¹ Šio mokslinio tyrimo atlikimą pagal Nacionalinės mokslo programos „Socialiniai iššūkiai nacionaliniam saugumui“ projektą Lietuvos jaunimo perėjimas iš švietimo sistemos į darbo rinką: stebėsenos sistemos parengimas: finansuoja Lietuvos mokslo taryba (LMT), projekto sutartis SIN-09/12.

Etninių mažumų dalyvavimas darbo rinkoje: kalbos, pilietybės ir socialinių tinklų reikšmė (Visagino atvejis)

Kristina Šliavaitė, Lietuvos socialinių tyrimų centras, kristina@ces.lt

Pranešime analizuojami 2011 m. pabaigoje - 2012 m. Visagine atlikto tyrimo duomenys. Buvo atliktas kokybinis tyrimas (dvidešimt giluminių interviu su Visagino kelių kartų etninių mažumų nariais, interviu su ekspertais), surinkti statistiniai duomenys. Tyrimas buvo atliktas įgyvendinant LMT finansuotą projektą „Socialiniai iššūkiai etninių mažumų ir naujųjų imigrantų grupėms Lietuvai tapus ES nare“ (MIP-029/2011). Pranešime diskutuojama, kokias pasekmes Ignalinos atominės elektrinės uždarymas turėjo skirtingoms socialinėms grupėms Visagine. Aptariama, kokios strategijos yra naudojamos siekiant būti sėkmingu(a) darbo rinkoje po Ignalinos atominės elektrinės uždarymo ir kas pačių informantų yra įvardinama kaip svarbiausios charakteristikos siekiant išlikti darbo rinkoje. Pagrindinės tezės:

- Atominės elektrinės uždarymas turėjo skirtingas pasekmes skirtingoms socialinėms grupėms Visagine ir vieni iš svarbiausių kriterijų yra amžius, lytis, išsilavinimas.
- Informantai interviu metu įvardindavo pilietybę, lietuvių kalbos kompetencijas, etninę kilmę ir socialinius ryšius kaip svarbiausius kriterijus įtakojančius dalyvavimo darbo rinkoje sėkmę.
- Duomenys atskleidė jog tam tikrą etninių mažumų pažeidžiamumo jauseną: etninė kilmė buvo dalies informantų interpretuojami kaip turintys neigiamą įtaką jų dalyvavimui darbo rinkoje.
- Tyrimas atskleidė skirtingas etninių mažumų narių „išlikimo“ strategijas, kurios varijuoja nuo emigracijos iki integracijos. Autorė kelia hipotezę, jog atominės elektrinės uždarymas paspartins socialinę integraciją tos Visagino gyventojų dalies, kurie sieja savo ateities planus su Lietuva.

Gydytojų profesijos prestižo ir atlygio prieštaros Lietuvoje

Anna Lipnevič, Lietuvos socialinių tyrimų centras, anna.lipnevic@gmail.com

Stratifikacijos teorijos išskiria profesiją kaip vieną svarbiausių socialinės nelygybės šaltinių šiuolaikinėje visuomenėje, kadangi profesija siejasi su žiniomis, galia, pajamomis ir socialine įtaka. Sociologų tyrimuose *profesijų prestižas* yra vienas svarbiausių socialinio statuso rodiklių. Neadekvatus atlygis dažnai iškreipia ypatingas funkcijas atliekančių profesijų prestižą, o profesijos prestižo ir atlygio prieštaravimas kelia nemažai problemų, kurioms spręsti būtinas ne tik mokslininkų, o ir visos visuomenės dėmesys.

Gydytojo profesija priskiriama prie svarbiausių žinių ekonomikos profesijų. Ji turi galias istorines šaknis, tačiau sovietinis palikimas turėjo reikšmės šios profesijos prestižo transformacijoms Lietuvoje. Išsivysčiusiose Pasaulio šalyse tiek gydytojo profesijos prestižas, tiek profesijos materialus vertinimas yra vienas aukščiausių. Po antrojo pasaulinio karo Lietuvoje, prievarta įjungtoje į Sovietų sąjungą, medicina buvo suvalstybinta, gydytojų ir kitų aukštai vertinamų profesijų atstovų atlyginimai sumenko dėl skiepijamų lygybės, brolybės idėjų. Po nepriklausomybės atkūrimo keičiantis politinei, ekonominei ir kultūriniai aplinkai, gydytojų materialinė padėtis vis dar nėra viena aukščiausių. Tokia gydytojų situacija Lietuvoje silpnina profesijos statusą.

Pranešimo tikslas – atskleisti profesijos prestižo ir atlygio (ne)atitikimą Lietuvoje gydytojų atveju ir nustatyti, kokie veiksniai formuoja gydytojo profesijos prestižą, kokios grėsmės kyla dėl nepakankamo profesijos materialinio vertinimo.

13.30 – 15.00 II sekcijų sesija

II – 1. Socialinė teorija

Sociologija kaip istorinė analitinė supratimo diskursų praktika

Algimantas Valantiejus, Vilniaus universitetas

Pranešimo paskirtis – paanalizuoti šiuolaikinę sociologijos būklę diferencijuojant skirtingus *socialinio veiksmo* ir *socialinės tvarkos* supratimo diskursus, išsikristalizavusius klasikinėje ir dabartinėje sociologijos istorijoje. Identifikuojama pagrindinė šių dienų pomodernios pliuralistinės sociologijos dilema: viena vertus, polinkis redukuoti supratimą ir aiškinimą į siaurą „techninį metodą“, kita vertus, polinkis plėtoti skirtingas supratimo, aiškinimo ir aprašymo tradicijas, kurios, dažnai atmesdamos viena kitą, formuoja klaidinančią ir pavojingą antiteorinį reliatyvizmą. Viena pagrindinių pranešimo tezių yra ta: norint supratingai analizuoti šiuolaikinės – pliuralistinės, kompleksiškos ir, teoriniu bei metodologiniu požiūriais, prieštaringos – sociologijos pasiekimus bei galimybes, reikia grįžti prie *socialinio veiksmo* ir *konkrečių praktikos formų* tyrimo tradicijų, susijusių su Maxo Weberio, Alfredo Schutzo, fenomenologinės sociologijos, dabartinės kritinės sociologijos diskursais, kurie XXI a. turėtų būti ir kritiškai analizuojami, ir normatyviškai įvertinami.

Mokslo vertybinio neutralumo problema žinojimo sociologijos perspektyvoje

Agnė Girkontaitė, Vilniaus universitetas, agne.girkontaite@fsf.stud.vu.lt

Prielaida, kad sociologas turėtų spręsti nelygybės klausimus ir prisidėti prie visuomenės keitimo, kelia du klausimus. Pirma, kas sociologą įgalina būti žinančiu, kas visuomenei yra geriau? Kaip galima pagrįsti mokslo (taigi ir sociologijos) pretenzijas į vertingesnio žinojimo statusą? Antra, kaip išspręsti mokslo ir ideologijos (tai yra, ir vertybinių sprendimų) santykio klausimą? Į šiuos abu klausimus galima mėginti ieškoti atsakymo žinojimo sociologijos teorijose.

Kai laikoma, kad mokslas yra vertingesnis už kitas žinojimo formas, teigiama:

- 1) jis yra objektyvus ir vertybiškai nešališkas ir tuo yra pranašesnis už politizuotą ar ideologizuotą žinojimą arba
- 2) jis negali būti visiškai objektyvus, bet bent jau pretenduoja į tokį siekį, arba
- 3) jis nėra objektyvus, bet jo subjektyvumas jo vertingumui netrukdo, arba
- 4) jis vertingas būtent savo subjektyvumu.

Tik paskutinio mokslo pagrindimo būdo ribose leidžiama ir net įpareigojama užimti vertybinę ir ideologinę poziciją. Pripažįstama, kad mokslo buvimas subjektyviu yra jo vertingumas, nes vadinamai objektyvus mokslas nei yra objektyvus, nei yra tikrų žinių apie pasaulį šaltinis. Čia galima matyti ir tuos, kurie daugiausiai kalba apie socialinį aktyvizmą – mokslas yra viena iš žmogiškų veiklų, vienas iš pusių užsiėmimo būdų, ir to neigimas tik įtvirtina status quo. Todėl mokslininkai, pretenduojantys į objektyvumą tik apgaudinėja save ir kitus, jie turi užsiimti ir deklaruoti savo poziciją atvirai, tuo pačiu dalyvaudami tose socialinėse kovose.

Politika Zygmunto Baumano ir Axelio Honnetho modernybės koncepcijose

Regimantas Juras, Vilniaus universitetas, *regimantas.juras@fsf.stud.vu.lt*

Pranešime nagrinėjamos politikos kaip tarpininko tarp autonomiškumo ir fragmentacijos galimybės Zygmunto Baumano ir Axelio Honnetho modernybės koncepcijose. Kai išlaisvinančios politikos idėja kyla kaip bandymas sutaikyti įtampą tarp normatyvinio subjekto autonomiškumo idealo ir idealą problemišku paverčiančios fragmentacijos socialinėje srityje, išlaisvinančios politikos idėja virsta problemiška kartu su subjekto kritika XX amžiuje. Dėl to šiandien modernybės krizė gali būti apibūdinama ne tik per įtampą tarp autonomiškumo ir fragmentacijos, bet ir kaip centrinio autonomiškumo idealo krizė, kuri kartu verčia abejoti politikos galimybe apskritai. Politikos galimybių klausimas keliamas svarstant Baumano ir Honnetho koncepcijas, kuriose autonomiškumo idealo peržiūra grindžiama intersubjektyvaus veikėjo samprata.

Teorija socialinio darbo praktikoje

Eugenijus Dudajevs, Vilniaus universitetas, *eugenijus.dunajevs@fsf.vu.lt*

Socialinis darbas tai veikla, kuri sprendžia visuomenės narių asmenines ir socialines problemas. Tam tikri socialinės nelygybės aspektai yra vieni iš pagrindinių socialinio darbo veiklos dėmesio taškų. Socialinis darbas didžia dalimi save pagrindžia būtent kaip kovos su socialine nelygybe visuomeninį įrankį.

Socialinio darbo procesas apima tam tikrų žinių taikymą siekiant spręsti konkrečias (visuomenėje sutartas) bendrabūvio problemas. Paprastai socialiniai darbuotojai naudoja įvairių socialinių mokslų žinias tam, kad suformuotų problemos atsiradimo aiškinimą ir sukonstruotų problemos sprendimą. Reikia pažymėti, kad socialiniai darbuotojai yra skatinami tiek per ugdymo, tiek per profesionalizacijos procesus naudoti konkrečias socialinių mokslų teorijas, o ne liaudies psichologiją socialinio darbo procese.

Tačiau, kokias teorijas socialiniai darbuotojai naudoja socialinio darbo procese yra mažai tyrinėta, todėl buvo atliekamas socialinis tyrimas ir taikyta kokybinė tyrimo strategija. Socialinio darbo magistro studentai apklausė socialinio darbo praktikus. Tyrimo tikslas buvo išsiaiškinti ar socialiniai darbuotojai naudoja socialinių mokslų teorijas savo praktikoje, ir jeigu naudoja tai kokias.

Atlikus surinktų duomenų analizę, galima teigti, kad socialiniai darbuotojai socialinio darbo procese naudoja socialinių mokslų teorijas, tačiau teorijas naudoja ne kaip priemones, kurios įgalina „pamatyti“, suprasti, paaiškinti daugiau, bet kaip sprendžiamų problemų susidarymo mechanizmų aiškinimo ir jų sprendimų konstravimo „statybines“ dalis. Be to, pats aiškinimų ir sprendimų konstravimas yra atliekamas pagal tam tikras taisykles.

Jonas Aleksa: rūpesčio sociologas

Anelė Vosyliūtė, Lietuvos socialinių tyrimų centras, *avosyliute@takas.lt*

Pranešime autorė siekia apibrėžti iškilus nepriklausomos Lietuvos mokslo ir valstybės veikėjo Jono Aleksos (1879 -1955) bruožus, veiklą bei mokslines idėjas. Talentingas žemės ūkio specialistas, kovotojas už Lietuvos ūkio atkūrimą tarpukariu, jis nuolat mąstė apie įvairius tautos, materialinės ir dvasinės kultūros aspektus. Svarbus jo uždavinys buvo ūkininkų visuomenės, (įvairių jos struktūrų) kūrimas. Užimdamas aukštus postus vyriausybėje, jis kūrė krašto ūkio

pertvarkos projektų intelektualinius pagrindus, švietė žemdirbių visuomenę. J. Aleksai rūpėjo šalies tarptautinė ir vidaus padėtis, žemdirbių visuomenės pasiekimai, vystymasis ir pažanga.

Apie J. Aleksą rašė J. Jasaitis (J. Jasaitis 2010), V. Aleksa (1999), M. Treinys (200), V. Kazlauskienė (2000) ir kiti, kai kurie jo darbai dar mažai nagrinėti.

Tyrimo objektas – kai kurių J. Aleksos (žemės ūkio specialisto, teoretiko, valstybininko, filosofo, sociologo), asmenybės bruožų, įvairiapusės veiklos, tarnavimo tautai bei įvairių jo patyrimo elementų analizė.

Įsigilinimas į agrarinius dalykus ir socialinius santykius (Maskvoje studijavo gamtos mokslus ir sociologiją) leidžia J. Aleksą priskirti kaimo sociologijos kūrėjams. Autorė nagrinėja jo mintis ir idėjas, atskleidžia požiūrį į kaimo tyrimo ypatumus.

J. Aleksa savo konkrečiais organizaciniais ir teoriniais darbais nuolat ieškojo tautinės žemdirbio būties esmės. Mąstant apie J. Aleksos nuveiktus reikšmingus darbus, svarbu, jog visuomenėje atsirastų vis naujų lyderių, be to, būtų iškeliami ir parodomi praeities iškilų žmonių asmenybės.

J. Aleksos nuveiktus reikšmingus darbus, svarbu, jog visuomenėje atsirastų vis naujų lyderių, be to, būtų iškeliami ir parodomi praeities iškilų žmonių asmenybės.

Svarbi lyderio savybė yra atidumas tiek savo asmenybei (o tai pasiekama refleksijos, vidinio pasaulio, santykių su žmonėmis tyrinėjimu), tiek įsiklausymas į aplinką ir kitus žmones.

J. Aleksa buvo ir bendruomenės žmogus, organizavo leidinius, įvairias tarnybas, draugijas, siekė vis ko nors naujo. Studijavo įvairiuose universitetuose (Maskvos, Varšuvos), įsisavindavo naujus mokslo dalykus, rašė net filosofiniais klausimais. Geras išsimokslinimas darė A. Aleksą stipria, stabilia, visapusiška asmenybe, leido jo sąmonei atsiremti į kelių kraštų ir tautų idėjas. Sutikti autoritetai, jų buvimas reiškė jam socializaciją visuomenėje, jo susiliejamą su kelių tautų ir profesionalų patyrimu. Jonas Aleksa gimė tautiškai nusiteikusioje aplinkoje; jo giminėje ir aplinkoje sklandė pasakojimai apie 19 a. sukilimų įvykius – trėmimus, areštus. Ne vienas iš giminaičių darbavosi lietuviškoje spaudoje. Kaip rašo V. Valentinas Aleksa, J. Aleksa stebėjo to laikmečio ekonominę ir politinę pasaulio padėtį, krašto pokyčius. Jis rašė: „Taip stačiai mūsų akyse, mums daug ko ir nepastebint, visa keičiasi iš pat pagrindų. Vyksta ne vien ūkio krizė, bet ir viso politinio gyvenimo, mokslo, meno, tikybos, doros, žodžiu, vyksta bendra žmonijos gyvenimo krizė. Idėjos, pasaulėžiūros, mokslo dėsniai (lig pradinių aksiomų įskaitytinai) iš naujo perkainuojami. Vieni dalykai atmetami, paneigiami, kiti kitoniškiau vertinami; šis tas ir naujo mėgina gyveniman prasikalti. Be to kitaip visi tie dalykai derinami. Ir mes, lietuviai, savo gyvenimo ir savo gyvo lietuviško patyrimo mokomi, turime veikliai dalyvauti šiame senų idėjų, senų vertybių perkainavimo darbe ir naujų kultūros dalykų kūrybos darbe. Naujai į gyvenimą turime pažiūrėti, savomis gyvomis lietuviškomis žmogaus akimis. (J. Aleksa 1933: 274).

J. Aleksa yra atkreipęs dėmesį ir į mokslinių tyrimų reikalus, jų specifiką. XIX šimtmetį jis norėtų vadinti scholastiškų ekonominių doktrinų šimtmečiu ir iš dalies sociologinės „alchemijos“ amžiumi. Jis pateikia visuomenės mokslų apibrėžtį; ekonominiai mokslai J. Aleksai – sociologinių mokslų padalinys: anot jo XX a. vidury ateina metas ekonominiams ir apskritai sociologiniams mokslams. Mokslininkų uždavinys – viešosios nuomonės kristalizavimas. J. Aleksa sutinka, kad ekonomikoje vis daugiau reikšmės teikiama psichologiniams momentams, kad ryšiai tarp ūkio ir psichologijos tik nujaučiami, bet dar neištirti, kaip ir dorovės įtaka ekonominiam ir apskritai visuomeniniam gyvenimui. Didelę įtaką visam gyvenimui turinti ir tikyba, tad trijų dalykų – psichologinių momentų, dorovės ir tikybos – santykio su ūkio ekonominiais aspektais pažinimas bei ištyrimas J. Aleksai atrodo svarbiausi. Tai labai svarbus pastebėjimas šios dienos visuomenės gyvenime, kur dorovės ir tikybos mokymas ir tyrinėjimas buvo apleistas. Tyrinėtojai (edukologai, sociologai, psichologai) vėl turėtų kibtį į šio pobūdžio tyrimus. Tad J. Aleksa išryškėja kaip gilus visuomenės reikalų žinovas ir tyrinėtojas, pateikęs netgi šio meto sociologams reikšmingas įžvalgas. Savo knygoje „Lietuviškų gyvenimo kelių apieštant“ (1933 m., „Lietuvių tautos likimo klausimu“) J. Aleksa nurodo, kad gausios, labai įvairios XIX a. socialinio gyvenimo doktrinos, pradėtos taikyti Lietuvoje, pasirodė mūsų kraštui (ir kitiems kraštams) mažai tinkamos.

Mokslininkų išvestieji ūkio gyvenimo dėsniai („geležiniai“ ekonomikos dėsniai) gyvenimo eigos daugiausia sugriaunami. J. Aleksa įžvelgia, jog tenka neatsisakyti ir senų ūkio tyrinėjimo metodų, ir

ieškoti naujų. Šia prasme atsiveria visai naujos gyvenimui pažinti perspektyvos ir plačiausia žmogaus kūrybai dirva (J. Aleksa 1933: 208). Taigi Jono Aleksos samprotavimai ūkio klausimais plauks iš gyvenimo stebėjimo, o ne iš pripažintų ūkio teorijų analizės. Tačiau šiuo atveju – stebėti gyvenimą – nebus, jo nuomone, lengvam, nes naujų mokslininkų uždavinys yra gerokai pasunkėjęs – tenka tirti nepalyginamai sudėtingesnį objektą, be to objektą ne tiek jo statikoje, kiek dinamikoje. Išaugusių galimybių ne vien kūrybai, bet ir klaidžiojimams, apsirikimams. (ten pat).

II – 2. Šeimos sociologija

Emigracijos paliestos šeimos nelygybių Lietuvoje: tyrimo modelio pristatymas

Irena Juozeliūnienė, Vilniaus universitetas, Irena.juozeliuniene@takas.lt

Laura Kanapienienė, Vilniaus universitetas, laura.kanapieniene@fsf.vu.lt

Rūta Butėnaitė, Vilniaus universitetas, ruta.butenaite@fsf.vu.lt

Saulius Novikas, Vilniaus universitetas, saulius.novikas@gmail.com

Pastarąjį dešimtmetį sparčiai didėjantys emigracijos iš Lietuvos rodikliai paskatino emigracijos paliestų šeimų (EPŠ) kaip atskiros socialinės grupės išskyrimą. Nuo 2004 metų viešojoje erdvėje socialiai konstruojamas EPŠ *kitoniškumas*, kuriam yra suteikiamos *pažeistumo*, šeimos narių *išskirtumo*, paauglių delinkvencijos ir kt. reikšmės, konotuojančios *normalių* šeimų viršenybę. Socialinės reikšmės, įteisintos valstybiniuose dokumentuose Šeimos politikos koncepcijos pavidalu, medijuoja EPŠ socialinę recepciją ir tokių šeimų darybą.

Pranešime kvestionuojamos viešojoje erdvėje ir šeimos ideologijos skleidžiamos EPŠ-ų *kitoniškumo* socialinės reikšmės ir aptariama galimybė šeimas analizuoti ne *destrukcijos*, *destabilizacijos*, o pokyčių aspektu - tyrinėti šeiminių tapatumų kaitą ir tęstinumą, šeiminių resursų aktualizavimą, šeimų darybos ir demonstravimo praktikas. Pranešime pristatomas LMT remiamo projekto teorinis modelis, kuriame taikomas teorijų – simbolinio interakcionizmo, racionalaus pasirinkimo ir mainų bei tinklinės analizės - derinimas, supažindinama su planuojamais empiriniais tyrimais - kiekybinio tarptautiniu palyginamuoju tyrimu papildytu tarptautiniu instrumentu ir kokybiniais šeimų atvejų bei socialinių institucijų paramos tyrimais *Šeimos žemėlapis* ir *Vaidmens darybos žemėlapis* metodais.

Socialinių problemų patirtys ir tarpusavio paramos ryšiai šeimoje

Vida Kanopinė, Mykolo Romerio universitetas, vidaka@mruni.lt

Esminiai pastarųjų dešimtmečių šeimos pokyčiai, kurie yra įvardijami kaip jos transformacija, arba deinstitutionalizacija ženkliai pakeitė šeimos socialinių ryšių struktūrą – viena vertus, jie išsiplėtė (ilgėjant gyvenimo trukmei, šiuolaikinės šeimos apima netgi keturias-penbias kartas), kita vertus, tapo labiau fragmentiški bei žymiai įvairesni savo pobūdžiu ir bendravimo būdais. Pesimistiškai interpretuojant šiuos pokyčius, kvestionuojama dėl šeimos galimybių išlaikyti glaudžius jos narių tarpusavio saitus, ypač teikiant instrumentinę pagalbą bei emocinę paramą sunkiais gyvenimo atvejais.

Pranešimo tikslas – aptarti socialinių problemų patirtis ir tarpusavio paramos ryšius branduolinėje ir išplėstinėje šeimoje, lyginant įvairias kartas. Analizė grindžiama reprezentatyvios Lietuvos gyventojų anketinės apklausos, atliktos 2011-2012 m. duomenimis. Jos metu buvo apklausta 2000 respondentų, atitinkamai po 500 keturiose amžiaus kohortose (1950-1955, 1960-1965, 1970-1975

ir 1980-1985 m. gimimo), kurie buvo atrinkti, remiantis kvotine atranka pagal amžių, lytį ir gyvenamąją vietovę. Klausimyną sudarė penkti klausimų blokai, apimantys daugiau nei 100 klausimų, apklausos būdas – struktūruoti interviu respondentų namuose. Šis kiekybinis tyrimas yra projekto „Šeimos modelių trajektorijos ir socialiniai tinklai: tarpgeneracinė perspektyva“ (kodo Nr. VP1-3.1-ŠMM-07-K-01-106) sudėtinė dalis.

Pirmoje pranešimo dalyje yra pristatoma atlikto kiekybinio tyrimo metodologija, antroje dalyje yra analizuojama, su kokiomis socialinėmis-ekonominėmis ir psichologinėmis problemomis, liečiančiomis tiek asmeniškai juos, tiek ir jų šeimos narius, teko susidurti respondentams praeityje, trečioje yra aptariamas šeimos vaidmuo, padedant spręsti šias problemas, lyginama, kokią vietą tarpusavio paramos ryšiuose užima branduolinės (prokreacinės ir orientacinės) šeimos nariai ir kiek svarbūs šiuo aspektu yra tolimesni giminaičiai.

Paramos mainai tarp kartų šeimoje: kaip lūkesčiai siejasi su realia parama

Sigita Kraniauskienė, Demografinių tyrimų institutas, LSTC, Klaipėdos universitetas

Pranešime bus nagrinėjama kartų solidarumo šeimoje problematika. Jis remsis 2006-2009 m. Lietuvoje vykdyto tarptautinio longitudinio „Kartų ir lyčių“ tyrimo (GGS) duomenimis. Pastaruoju metu daug kalbama apie kartų solidarumą ir neretai įžvelgiamas tam tikras konfliktas kylantis iš rėmimo poreikio ir ribotų galimybių ar valios stokos jį suteikti. Pranešime bus nagrinėjama, kaip Lietuvoje paramos mainai tarp kartų šeimoje yra susiję su vertybinėmis nuostatomis bei lūkesčiais paramos šeimai /šeimoje atžvilgiu. Bus analizuojama, kiek skirtingų kartų vertybinės nuostatos orientuotos į familialistines/ defamilializuotas skirtingų šeimų kartų rėmimo schemas, nagrinėjama kaip šios nuostatos siejasi su realiais pagalbos tarp kartų šeimoje mainais. Taip pat bus aptariama kiek šias sąsajas lemia tokie struktūriniai veiksniai kaip lytis bei geografinė šeimos kartų lokalizacija.

Socialinė diferenciacija ir šeimos modelis: Lietuvos atvejo analizė

Vida Česnuitytė, Mykolo Romerio universitetas, v.cesnuityte@mruni.eu

Pranešimo **tikslas** – pristatyti socialinės diferenciacijos poveikio šeimos modeliui Lietuvoje analizės rezultatus. **Tyrimo objektas** – šeimos modelis Lietuvoje. Siekiama atsakyti į **klausimus**: (1) koks šeimos modelis yra būdingas asmenims su skirtingais socialiniais statusais? (2) kaip socialinio statuso pokyčiai veikia šeimos modelį? Tyrimas grindžiamas **gyvenimo kelio teorija**, kuri teigia, kad šiuolaikinėje visuomenėje individualus gyvenimo kelias vis dažniau priklauso nuo individualių pasirinkimų, o statuso pokyčiai vienoje karjeroje (išsilavinimo, užimtumo, kt.) daro įtaką ir kitoms karjeroms (šio tyrimo atveju – šeimos kūrimo) (Elder 1994; Klijzing, 1992; Willeke, 1991; Oppenheimer, 1988). Tyrime šeimos modelio konstravimas traktuojamas kaip pasirinkimas tarp įvairių alternatyvų individualiame gyvenimo kelyje. Keliami **hipotezė**, kad socialinė diferenciacija, kylanti iš profesinių, užimtumo, gyvenimo kokybės ir kitų socialinių statusų skirtumų, suponuoja gyventojų sprendimus dėl pasirinkimų įvairiose kasdienio gyvenime sferose, tame tarpe – ir sprendimą dėl šeimos modelio konstravimo. Hipotezei testuoti panaudoti kiekybinio sociologinio tyrimo, kuris yra sudėtinė ESF finansuojamo projekto „Šeimos modelių trajektorijos ir socialiniai tinklai: tarpgeneracinė perspektyva“ (kodo Nr.VP1-3.1-ŠMM-07-K-01-106) dalis, duomenys. Tai **reprezentatyvus kiekybinis tyrimas**, kurio metu apklausta 2000 Lietuvos gyventojų, reprezentuojančių 1950-1955m., 1960-1965 m., 1970-1975 m. ir 1980-1985 m. gimusius

šalies gyventojus. Apklausa atliktos 2011 m. lapkričio – 2012 m. gegužės mėn. Kiekybinių duomenų analizei taikyti **daugiamatės statistinės analizės metodai**.

Šeimos sudėties ir šeimos narių tarpusavio kreipinių socialinis konstravimas Lietuvoje

Sarmitė Mikulionienė, Mykolo Romerio universitetas, *sarmite@mruni.eu*

Nepaisant to, kad sociologiniai šeimos tyrimai Lietuvoje yra viena gausiausiai atstovaujamų sociologijos tyrimų krypčių, susidomėjimas šeimos sociologija neblėsta ir netgi pritraukia naujus tyrėjus dėl keleto priežasčių. Viena vertus, tai yra socialinis užsakymas - pažinti šeimos formų įvairovę ir kaitą, kita vertus, tai yra šeimos tyrėjų teorinės diskusijos ir suvoktas poreikis ieškoti naujas prieigas, kurti naujas teorines sąvokas, gebančias paaiškinti tikrovę.

Tyrimu siekiama peržengti namų ūkio ir branduolinės šeimos sąvokų apribojimus taikant šeimos sudėties tyrimui naują prieigą - socialinio tinklo perspektyvą (Widmer, 2006; 2010; Jallinoja, Widmer, 2011).

Tyrimo tikslas yra atskleisti, kaip Lietuvos gyventojai konstruoja šeimos sampratą akcentuojant dvi specifines jos dimensijas: šeimos sudėties (kas priskiriama savo šeimai?) ir šeimos narių tarpusavio kreipinių vartojimą (kaip paprastai kreipiamasi į šeimos narius?).

Analizei naudojami projekto "Šeimos modelių trajektorijos ir socialiniai tinklai: kartų perspektyva" (Famo-Socnet) duomenys. Atstovaujamos 1950-1955, 1960-1965, 1970-1975 ir 1980-1985 metais gimusios Lietuvos gyventojų kohortos (kiekviena po 500 respondentų, vadinasi, N=2000). Analizuojami šie anketos klausimai: a) Ką Jūs priskirate savo šeimai? Tai yra, kai galvojate / kalbate apie savo šeimą, ką (kokius asmenis) konkrečiai turite omenyje? b) Kaip paprastai kreipiatės / kreipdavotės į šiuos šeimos narius?

II – 3. Tapatumas, migracija, transnacionalizmas

Transnacionalizmo paradigma migracijos tyrimuose: etnifikacija kaip identiteto politika

Vytis Čiubrinskas, VDU Socialinės antropologijos centras

Šiuolaikiniuose tarptautinę migraciją nagrinėjančiuose antropologiniuose tyrinėjimuose vyraujanti *transnacionalizmo* paradigma iškelia kitus tiriamuosius požiūrius, pavyzdžiui, *identiteto politiką*, pritaikytinus naujausiems globaliems žmonių iš(si)vietinimo bei į(si)vietinimo srautams tyrinėti.

Pranešime *identiteto politikos* arba *identiteto galios* (tapatybės sureikšminimo) ir kai kurias gretutines analitines kategorijas, išplėtotas J. Clifford, J. Friedman, N. Glick-Schiller, S. Vertovec ir kt. teoretikų, siekiama panaudoti kaip tiriamąją perspektyvą ir ją taikant tarptautinei migracijai pažinti.

Remiantis minėtąja perspektyva bei JAV ir kitur atliktų antropologinių lauko tyrimų duomenimis išskiriama transnacionalinio identiteto, kaip migracijos nulemtos identiteto konfigūracija, kuri skleidžiasi per re-teritorializacijos ir etninės kilmės konfigūracijas. Identiteto galia skleidžiama per teritorialumo/lokalumo; kultūrinio paveldo; genealogijos suaktualinimą, bet labiausiai per etnifikacijos dimensijas.

Laikomės minties kad etnifikacija yra viena pamatinių imigrantų identiteto strategijų. Kai ji patalpinama į šiuolaikinį globalų, išteritorintą ir nušakintą pasaulį su jame vyraujančiu pliuralizmu ir multikultūralizmu - išskyla etniškumo praktikų legitimacijos o ir pačios etnifikacijos kaip ideologijos problema.

Tad bandysime parodyti kaip ši problema sprendžiama „postetninėse“ (Hollinger) Jungtinėse Amerikos Valstijose ir kodėl tokiu svarbiu tampa transnacionalizmas kaip tiriamasis požiūris.

Imigrantų nacionalinės tapatybės tyrimų metodologinės problemos: transnacionalizmas ir/ar kosmopolitizmas

Jolanta Kuznecovienė, Vytauto Didžiojo universitetas

Remiantis Lietuvoje ir užsienyje atliktų migracijos tyrimų duomenimis, pranešime keliamas klausimas apie imigrantų tautinės tapatybės darybos būdų bei akulturacijos strategijų analizės metodologines problemas. Pagrindinis dėmesys sutelkiamas į atviras apsigyvenimo visuomenės kultūrinių modelių bei tradicijų perėmimui įsivietinimo strategijas ir joms būdingas identiteto konfigūracijas. Šias strategijas galima būtų paaiškinti pasitelkus P. Werbner ir N.Glick-Schiler aprašytus imigrantų transnacionalų ir kosmopolitų tipus. Nors sąvokos „kosmopolitis identitetas“ vartojimas yra diskutuotinas turinio atitikimo atžvilgiu, tačiau metodologine prasme P. Werbner aprašyti imigrantų sąveikos su atvykimo visuomene būdai ir jų išskyrimo kriterijai empiriškai yra pakankamai pagrįsti.

Pranešime teigiama, jog kosmopolitinio identiteto metodologinė reikšmė išryškėja lyginant jį su transnacionaliniu identiteto tipu. Transnacionalai, nors ir juda tarp kelių visuomenių, apsigyvenimo visuomenėje sukuria aplink save pakankamai uždara, atsiribojantį nuo aplinkos (angl. *encapsulated*) pasaulį. Priešingai transnacionalizmui, „kosmopolitinis“ sąveikos su skirtingomis kultūrinėmis patirtimi būdas kitoniškumo/kitų atžvilgiu deklaruoja ir praktikuoja atvirumą bei imlumą. Jis remiasi tarpkultūriniu pažinimu ir dažniausiai yra būdingas gerai išsilavinusiems, aukštas socialines pozicijas užimantiems imigrantams. Tačiau kitą vertus, nors kosmopolitai gali atvirai ir intensyviai sąveikauti su skirtingų etninių grupių žmonėmis, reikiamu momentu jie sureikšmina nacionalinę ar etninę skirtį ir pabrėžia priklausymą skirtingoms nacijoms ar etninėms grupėms. Jų atvirumas „kitoniškumui“ ne visuomet reiškia šių skirtumų ignoravimą ir pastarųjų, kaip socialinio instrumento ar socialinės tapatybės darybos resursų „neavartojimą“. Ir galiausiai, skirtingi sąveikų su įvairiomis kultūrinėmis praktikomis modeliai lemia ir skirtingas identiteto praktikas. Transnacionalizmas (arba tam tikra jo forma) turėtų būti suprantamas kaip sąlyginai fiksuotas, stabilus, labiau susaistantis lyginant su daug lankstesniu, kosmopolitinį tipą atstovaujančiu identitetu.

Ribinės zonos ir nacijos deteritorializacija: teorinės įžvalgos ir empirinių saitų paieška

Darius Daukšas, Lietuvos istorijos institutas

Pranešime bus siekiama panagrinėti teorines ribinių zonų (*border areas*) ir deteritorializacijos sampratas iš antropologinės perspektyvos. Taip pat bus bandoma panagrinėti šių teorinių perspektyvų taikymo galimybes konkrečių bendruomenių tyrimuose – Lietuvos lenkų ir lietuviškos migracijos kontekste.

Etninio ir nacionalinio identiteto deteritorializacijos procesai šiuolaikiniuose socialiniuose moksluose dažniausiai nagrinėjami tarptautinės migracijos kontekstuose, juos aiškinant naudojant transnacionalizmo teorinį požiūrį. Ši teorinė kryptis yra nauja, atliepanti šiandienines, globalizuoto pasaulio, realijas, ir teigianti, kad ankstesni požiūriai į migraciją (daugiausiai besiremiantys ekonominiais veiksniais, aiškinant migracinius procesus), yra nepakankami aiškinant *deteritorializacijos* procesus šiuolaikinėje migracijoje.

Valstybės viduje gyvenančių, lokalių bendruomenių, *etninio* ir *nacionalinio* identiteto *deteritorializacija* yra sunkiau empiriškai ir teoriškai apčiuopiama. Pastaruoju metu socialiniai mokslai atkreipė dėmesį į nacionalinės valstybės paribį, arba ribines zonas, kur, dėl susiklosčiusių istorinių-politinių priežasčių, neretai žmonių etnis ir nacionalinis yra orientuotas į kitą, nei gyvenama, valstybę. *Deteritorializacijos* procesų analizė šiuose lokaliuose, tačiau globalizacijos

procesų veikiamuose kontekstuose, yra kokybiškai naujas būdas, leidžiantis lanksčiau interpretuoti *etninį* ir *nacionalinį* identitetą.

Jaunimo įgijusio išsilavinimą užsienyje „sugrįžimo į Lietuvą“ patirtys

Liutauras Labanauskas, Lietuvos socialinių tyrimų centras, *liutauras.labanauskas@gmail.com*

Tarptautinis ir transnacionalinis mobilumas ir studijos užsienyje tampa svarbia ir globalia jaunų žmonių karjeros strategija. Šios tendencijos neaplenkia ir Lietuvos. Kita vertus moksliniuose tyrimuose daugiausia nagrinėjami klausimai apie migrantų kvalifikacijos praradimą ir įgūdžių nuvertėjimą, tačiau yra gana mažai tyrimų, kuriuose nagrinėjami „kultūriškai privilegijuotų“ mobilių asmenų integracijos kilmės šalies darbo rinkoje mechanizmai ir procesai, kurie leidžia mobiliems asmenims ne tik padidinti savo vertę taip vadinamoje kilmės darbo rinkoje, bet ir būti inovacijų kūrimo ar jų perkėlimo priešakyje. Siekiant bent šiek tiek užpildyti šį akademinį mobilumo/migracijos tyrimų vakuumą, pranešime pristatomi preliminarūs kokybinio tyrimo rezultatai - analizuojamos bakalauro ir magistro studijas užsienyje baigusių Lietuvos piliečių „sugrįžimo į Lietuvą“ patirtys, jų gyvenimas „čia“ ir socialiniai tinklai. Pagrindinis tyrimo klausimas - kaip mobilumas padeda įgyti ne tik žmogiškąjį, bet ir socialinį ir kultūrinį kapitalą ir kaip kitose valstybėse suformuoto socialinio identiteto (tautinio, profesinio, asmeninio) konfigūracijos ir jų kaip „parsivežtų identitetų“ susidūrimas su vietiniais identitetais lemia naujovės kūrimą.

II – 4. Rizikos visuomenė sociologija

Energetinis saugumas valdysenos teorijos požiūriu

Vylius Leonavičius, Vytauto Didžiojo universitetas, *v.leonavicius@smf.vdu.lt*

Pranešime energetinės rizikos ir saugumo tema nagrinėjama valdysenos teorijos požiūriu. Rizikos valdysenos (angl. risk governmentality) prieiga teigia, kad rizika gali tapti specifinio valdymo ir net manipuliacijos individualiais stiliaus pavidalu, būdingu neoliberalioms visuomenėms, kuriose riziką yra apskaičiuojama bei modeliuojama statistiškai, t.y., rizika suprantama kaip specifinis būdas formuoti ir kontroliuoti gyventojus ir valdyti visuomenę. Šios technologijos nėra neutralios, nes jos transformuoja socialinį pasaulį į dirbtiną vidurkiais ir tikimybėmis matuojamų veiksmų pasaulį, o pastaruosius - į normalumą ir lūkesčius, o tai reiškia į normas. Šios perspektyvos požiūriu, dėl tokių technologijų vidinės logikos taikymo visuomenė patiria iššūkį, kurio pavyzdžiu galėtų būti rizikos valdymo plėtra visose visuomenės gyvenimo srityse (Zinn 2009) Anot M. Foucault (1991), valdysenos pavyzdžių galima rasti įvairiose visuomenės gyvenimo srityse. Pvz., epidemiologiniai tyrimai leidžia įvertinti vieno arba kito gyvenimo būdo ar elgsenos riziką sveikatai, o tuo pačiu konstruoti sveikos gyvenimo ir elgsenos pasirinkimus (Bunton and Crawshaw 2002). Panašiai elgiasi draudimo institucijos apskaičiuodamos įvairių socialinių grupių draudimo rizikos laipsnį. Apskaičiuota rizika yra susiejama su potencialiais gyventojų grupių pasirinkimais, todėl teikiant jiems konkrečius pasiūlymus, galima tuo pat metu netiesiogiai priversti juos priimti vienus ar kitus sprendimus, o tuo pačiu valdyti bei kontroliuoti gyventojus. Individai tampa valdymo strategijų objektais ne kaip asmenys, bet kaip savotiški tam tikrų rodiklių ar veiksmų turėtojai, o įvairių institucijų įvertinimo rodiklių sistemos leidžia surinkti įvairius statistinius duomenis bei apibūdinti tam tikrais parametrais situaciją ir įgyvendinti siekiamus tikslus (Dean 2010). Svarbu pabrėžti tai, kad valdysenos prieigos požiūriu, didėjantis susidomėjimas rizika kyla ne dėl kokių nors kintančių

ir naujų objektyvių rizikų ypatumų, bet dėl pačios liberalios visuomenės valdymo pokyčių ypatumų. Valdymas vis labiau atsižvelgia į suinteresuotų grupių racionalumą.

Valdysenos teorija yra paranki tirti tuos valdymo diskursus, kuriais siekiama pozityviai struktūruoti lokalines ir globalines rizikas. Todėl pagrįstai galima teigti, kad tai kas šiandien vyksta Vakarų pasaulio šalyse yra ne valstybės autonomijos ir planavimo sugebėjimų mažėjimas ar pašalinimas, bet formalių valdymo technikų pakeitimas neformaliomis bei naujų veikėjų pasirodymas valdymo scenoje (pvz., NVO). Valdysenos teorijos požiūriu rizika yra konstruojama, todėl ji tampa valstybės gyventojų valdymo sudėtine dalimi., bet ji lygiai taip pat gali tapti opozicinių politinių galių įrankiu formuoti vieną ar kitą gyventojų nuostatą. Tarkime referendumas dėl Visagino atominės elektrinės gali būti tokios valdysenos pavyzdys, kuris gali būti panaudotas tiek palaikant, tiek nepalaikant jos projekto įgyvendinimą. Šiame kontekste labai aiškiai matosi, kaip rizikos valdymas gali pasitarnauti politikos valdymui.

Lietuvos energetinio saugumo vertinimas politinėje sferoje²

Giedrius Česnakas, Vytauto Didžiojo universitetas, g.cesnakas@pmdf.vdu.lt

Saugumas ir saugumo objektai apibrėžiami politikų – atsakingų sprendimų priėmėjų per kalbos aktus (Waever 1995, Waever 2004), taip pat ir energetinis saugumas. Atliekant empirinį tyrimą ir paėmus interviu iš atsakingųjų sprendimo priėmėjų – Lietuvos Respublikos Seimo narių, valstybės tarnautojų dirbančių vyriausybės institucijose buvo siekiama išsiaiškinti kokios grėsmės įvardinamos kaip pagrindinės energetiniam saugumui, kaip yra suprantamas energetinis saugumas, kokios institucijos ar interesų grupės įtakoja saugumo ir grėsmių suvokimo formavimąsi bei vertinimą.

Tyrimas rodo, kad grėsmės siejamos su Rusija, – jos keliamų grėsmių pobūdis energetinėje srityje varijuoja nuo techninio patikimumo iki kultūrinių veiksnių ir pasireiškia iš esmės visuose saugumo sektoriuose pagal (Buzan 1991). Apibrėžiant energetinį saugumą absoliučiai dominuoja Vinstono Čerčilio 1913 m. pasiūlyta energetinio saugumo percepcija akcentuojanti energijos išteklių tiekimo patikimumą per diversifikaciją. Europos Sąjungos dokumentuose pabrėžiami energetinio saugumo elementai kaip energetinis efektyvumas, ar tvarus vystymasis nėra akcentuojami, nors ekologiniam aspektui teikiamas tam tikras dėmesys. Konstruojant atsakingųjų sprendimų priėmėjų energetinio saugumo suvokimą ir vertinimą didžiausią įtaką turi energetikai, valstybės institucijos ir politologai, kas yra paradoksalu, nes rašantys apie energetinį saugumą politologai dažniausiai dirba valstybės institucijose, ar jų užsakomuose projektuose, todėl tai gali veikti ekspertų objektyvumą. Demokratinėje valstybėje itin menkai akcentuojamas rinkėjų poveikis parlamento nariams formuojant jų pozicijas klausimais susijusiais su energetiniu saugumu, tai rodo, kad klausimai patikėti politiniam ir mokslo elitui, rinkėjai negali daryti poveikio saugumo vertinimui.

Energetinio saugumo suvokime pasireiškia ir energetinio nacionalizmo bruožai, darant prielaidas, kad atsakyti į Rusijos energetinį ekspansionizmą įmanoma tik per valstybės kontrolės didinimą apribojant laisvos rinkos principus. Nėra esminio skirtumo tarp Lietuvos, Baltarusijos bei Rusijos atvejų grindžiant AE būtinybes ir neigiant kitų valstybių AE saugumą.

² Pranešimas daromas kaip projekto „Lietuvos energetinio saugumo tyrimas ir energetinio saugumo lygio įvertinimas“ – projekto dalis. Tyrimą finansavo Lietuvos mokslo taryba (sutarties numeris ATE-06/2012)

Lietuvos energetinio saugumo dilemos (ekspertų požiūris)

Dainius Genys, Vytauto Didžiojo Universitetas, *D.Genys@estc.vdu.lt*

Energetikos sistemos plėtros, rizikos bei saugumo klausimai, regis įsitvirtintino tarp strateginių kiekvienos šalies interesų, kurių aktualumas nebeapsiriboja vien energetinio apsirūpinimo bei sistemos funkcionavimo patikimumo klausimais. Perfrazuojant Sheilą Jasanoff, galima teigti, jog energetikos sektoriaus plėtra, sukurianti prielaidas darniam visuomenės vystymuisi, ilgą laiką sieta su progreso bei pažangos idėjomis, šiandien pati tapo didele grėsme, suponuojančia milžiniškas, numatomas ir nenumatomas, visuomenės saugumo problemas. Įvairias sritis (ekonominę, sveikatos, ekologinę, socialinę, politinę) persmelkianti ir kartu riziką akumuliuojanti energetikos sistema, tapo vienu iš svarbiausių ir aktualiausių visuomenės nesaugumo šaltinių dabartiniu laikotarpiu.

Turint omenyje kompleksinę energetikos sistemos problematiką bei iš to plaukiančias daugiaaspektes energetinio saugumo aktualijas, darosi akivaizdu, jog identifikuojant pagrindines energetikos sistemos rizikas ir grėsmes, svarbu racionaliai, argumentuotai ir išsamiai išsiaiškinti probleminius energetinio saugumo klausimus. Šiame pranešime kaip tik ir keliamas tikslas – ištirti ir pristatyti Lietuvos energetinio saugumo orientyrus ekspertų požiūriu. Bus aptariamoms energetikos sistemos rizikų bei pavojų kilmės priežastys; jų mažinimo galimybės ir priemonės; kokie energetinį saugumą didinantys projektai, būdai ar keliai yra tinkamiausi Lietuvai; kokie turėtų būti prioritetai; kodėl ir t.t.

Ekspertiniam požiūriui išsiaiškinti buvo pasirinktas kokybinis tyrimas atliekant pusiau struktūruotus interviu.

Naujų technologijų baimė ir žiniasklaidos konstruojama rizika

Aušra Rimaitė, Vytauto Didžiojo Universitetas, *a.rimaite@pmdf.vdu.lt*

Technologija yra vertinama kaip neutrali, tačiau akcentuojamas jos didžiulis poveikis visuomenės kaitai. Sparčiai vystantis mokslui, naujų technologijų mes laukiame kaip technožaisliukų išsiilgę entuziastai arba esame persmelkti technofobiškų nuotaikų jų atžvilgiu. F. Furedi (2006) vadinama baimės kultūros apimta visuomenė, ar rizikos visuomenė kaip ją įvardija U. Beck (1992;1999;2009), yra visuomenė kuri yra saugiausia nei kada nors istorijoje (Glaser: 2003), tačiau labiausiai persmelkta nerimo, nepasitikėjimo, baimės, neapibrėžtumo, nežinomybės, grėsmių, rizikos. Romos klubo pranešimo „Augimo ribos“ (1972) scenarijus supažindino visuomenę su ateities rizikomis. Nors kritika išsakyta Romos klubui dėl per griežto tono, šiandien atrodo visai nepelnyta. Taip pat A. Toffler knyga „Ateities šokas“ (1970) šiandien vertinama už įžvalgas dėl susvetimėjimo visuomenėje, kurį gimdo naujosios technologijos, dėl numatymo psichologinių problemų susidūrus su informacijos pertekliumi. Naujas technologijas, kaip biotechnologijos, nanotechnologijos, mes pasitinkame su gąsdinančiomis sąvokomis. Esame išsigandę, kad technologijos slysta tiesiog mums iš rankų. O gal vis dėlto technologijos ima mus kontroliuoti. Naujos technologijos visuomenėje siejamos ne tik su naujomis galimybėmis, kaip atsaku į mūsų lūkesčius. Jos siejamos su grėsmėmis, rizika, baime ir nerimu. Žiniasklaida sustiprina rizikos suvokimą konstruodama ne tik rizikos scenarijus, bet ir kurdama tam tikrais atvejais pačią riziką. Žiniasklaida šiandieninėje visuomenėje yra pagrindinis šaltinis mus supažindinantis su naujausiais mokslo pasiekimais ir technologinėm inovacijom (Rimaitė: 2009). Ir tuo pačiu, žiniasklaida ieškodama sensacijų ir stengdamasi būti patraukli savo skaitytojams nelieka abejinga temoms, kurios kalba apie mokslo naujovių keliamą riziką. Nors žiniasklaidai nebūdingi hipotetiniai ateities spėjimai, ji neatsisako kalbėti apie riziką čia ir dabar, remdamasi retorika ir vaizdais.

Energetinio saugumo diskursai viešojoje erdvėje: žiniasklaidos pranešimų analizė

Kristina Juraitė, Vytauto Didžiojo universitetas

Rasa Baločkaitė, Vytauto Didžiojo universitetas

Vaida Pilibaitytė, Vytauto Didžiojo universitetas

Energijos naudojimas yra viena iš esminių ekonominio ir socialinio vystymosi visame pasaulyje prielaidų ir buvo pripažinta kaip netvarus. Atsižvelgiant į sparčiai augančios paklausos, priklausomybę nuo importuojamo iškastinio kuro, švelninant klimato kaitą daugelis įrodinėjo, kad dabartinė energetikos sistemos, reikia iš esmės permąstyti paplitusių politikos prielaidas ir praktiką keliuose regionuose ir neatidėliotinas poreikis sutelkti dėmesį. Viena vertus, nėra aiškaus sutarimo dėl energetinio saugumo apibrėžimo mokslinėje literatūroje. Daugelis ekspertų pažymi, kad nepaisant to, kad vis daugiau dėmesio skiriama energetinio saugumo studijoms, tokiuose tyrimuose dažniausiai apsiribojama kiekybiniais rodikliais pagrįstais energetinio saugumo ir rizikos skaičiavimais. Itin trūksta platesnio akademinio, politinio, socialinio ir ekonominio, taip pat žiniasklaidos kritinio diskurso, kurie taip pat formuoja šiuolaikinės energetikos politiką, trūksta. Pranešime pristatomi tarpdisciplininių mokslinių tyrimų projekto "Lyginamasis Lietuvos ir Baltarusijos energetinio saugumo vertinimas tarpdalykiniu požiūriu" (2011-2012) rezultatai. Šio tyrimo projekto tikslas yra įvertinti ir palyginti šiandieninio Lietuvos ir Baltarusijos energetinio saugumo lygį socialiniame, ekonominiame, politiniame bei regioniniame kontekste, taikant tarpdalykinių tyrimų teorines ir metodologines prieigas. Vienas iš pagrindinių nagrinėjamų klausimų – kaip konstruojamas energetinio saugumo diskursas Lietuvos žiniasklaidoje, kokios energetinio saugumo grėsmės, sprendimai yra aptariami, kokiais argumentais yra remiamasi, kas yra pagrindiniai informacijos šaltiniai energetikos klausimais. Taikant kritinio diskurso metodologinę prieigą, analizuojamos teorinės ir empirinės energetinio saugumo koncepcijos.

II – 5. „Kitas“ ir Lietuvos visuomenė (I)

Vežimėliais judančių žmonių gyvenamasis pasaulis – „terra incognita“ negalios nepatyrusiai visuomenės daliai

Jolita Valuckienė, Klaipėdos universitetas, *jolitaviluckiene@yahoo.com*

Kaip praeivis gatvėje įprastai reaguoja arba tiesiog pamąsto apie sutiktą neįgaliojo vežimėliu judantį asmenį, kurio negalia akivaizdi ir patraukia dėmesį neįprastu judėjimo būdu? Ir kokios reakcijos tikisi patys negalią turintys asmenys iš kitų žmonių, patekę į gatvės, prekyvietės, institucijos ar kitą viešąją erdvę? Ar įmanomas tarp įgalių ir neįgalių visuomenės narių pakankamai supratingas ir lygiavertis santykis? Ar tai tik teorinė, idealizuota siekiamybė? Kadangi neįgalių žmonių pasaulis negalios nepatyrusiems žmonėms paprastai nėra savaime suprantamas ir natūraliai priimtinas, todėl jis dažniausiai sukelia svetimumo, susidūrimo su nepažįstamu pasauliu jausmą. Dėl šios nepažinimo problemos ir kyla klaidingi stereotipai bei neigiamos išankstinės nuostatos, kurios palaiko vis dar egzistuojančią visuomenėje socialinę įtampą tarp negalią turinčių ir neturinčių visuomenės narių.

Pranešimo metu bus bandoma atsakyti į aktualius nūdienos socialinės tikrovės klausimus:

Ar visuomenė gali tapti sąmoningesnė ir tolerantiškesnė „kitokių“ žmonių atžvilgiu? Kas gali paskatinti pozityvų poslinkį šiose socialinėse sąveikose, kad jose mažėtų nelygiaverčių santykių neįgaliesiems primetimas: jų stigmatizacija ir priskyrimas antrarūšiams visuomenės piliečiams? Koks galėtų būti turėtų būti sociologų vaidmuo šios socialinės nelygybės mažinimo procese? Kaip

atpažinti tuos galios svetus, kurie nulemia „nelygybių Lietuvos“ egzistavimą, ir kokios būtų galimybės juos perskirstyti negalią turinčių žmonių labui?

„Pradžią turi kurti pats“: neįgaliųjų studentų dalyvavimas Lietuvos aukštosiose mokyklose

Rūta Ruolytė-Verschoore, Vytauto Didžiojo universitetas, *ruta.ruolyte@gmail.com*

Neįgaliųjų studentų skaičius Lietuvos aukštosiose mokyklose auga pastaruosius dvylika metų. Įstatymais garantuojamas lygių galimybių užtikrinimas bei sąlygų studijuoti aukštosiose mokyklose sudarymas, tačiau realybėje neįgalieji susiduria su įvairaus pobūdžio kliūtimis, siekdami lygiaverčių studijų ir išsilavinimo. Kokybinio tyrimo strategija buvo pasirinkta Grindžiamoji teorija (Strauss ir Corbin, 1990) ir atlikti 32 pusiau struktūruoti interviu su skirtingą negalią turinčiais studentais. Pritaikant metodologines procedūras, sukurta grindžiamoji teorija apie neįgaliųjų studentų dalyvavimą Lietuvos aukštosiose mokyklose. Neįgaliųjų studentų dalyvavimas, gerinant studijų sąlygas, prasideda dėl dviejų pagrindinių priežasčių. Pirmiausia, neįgalieji patenka į aukštąją mokyklą, kurioje egzistuoja konkretus studijų prieinamumas: fizinės ir informacinės aplinkos pritaikymas, studijų organizavimo proceso lankstumas, specialiosios paslaugos, negalios prioritetizavimas, atitinkamas akademinės bendruomenės narių požiūris neįgaliųjų atžvilgiu. Studijų prieinamumo nebuvimas, tampa neįgaliųjų dalyvavimo apribojimais. Antra, neįgalieji turi lūkesčių ir siekia studijuoti lygiavertiškai su kitais studentais – būti įsitraukusiais į studijų procesą bei įsiliejusiais į bendrą studentų masę. Neįgalieji, norėdami studijuoti lygiavertiškai, veikdami pagal savo pajėgumus pradeda šalinti dalyvavimo apribojimus. Sukurta grindžiamoji teorija apie neįgaliųjų studentų dalyvavimą Lietuvos aukštosiose mokyklose nagrinėjama per A.Giddenso (1984) struktūracijos teorijos prizmę, neįgalumo modelius (Oliver, 1996; Barnes, 2000; Shakespeare, 2006) bei tapatumo kitimą (Giddens, 2000; Sunderland ir kt., 2009; Watermeyer, 2009). Sukurtoji teorija patvirtina A.Giddenso struktūracijos pagrindinę idėją, jog neįgalieji studentai, įgyvendindami savo veiksnumą, pradeda keisti aukštosios mokyklos struktūrą, kuri vėliau apriboja jų veiksmus.

Negalės žmonių raiškos ypatumai: interesai, pomėgiai, galimybės

Gražina Maniukaitė, Lietuvos socialinių tyrimų centras, *magra@micro.lt*

Lietuvos nelygybių įvairovėje nesunku išvelgti bendrą jas vienijantį bruožą – ribotas asmenybės saviraiškos galimybės. Ši problema tampa ypač aktuali kalbant apie vienos iš gausiausių atskirties grupių – negalės žmonių – integraciją, socialinį dalyvavimą. Tikslinga pabrėžti, kad neįgaliųjų raišką komplikuoja ne tik aplinkinių abejingumas ar visuomenės silpnųjų ir atstumtųjų žymė, grindžiama itin gajais stereotipais (žmogaus asmenybė tapatinama su jo negale). Daugeliu atvejų, kai fizinę negalę lemia atsitiktinumas (nelaimingas atsitikimas, patirtas smurtas), sunkiausia yra susitaikyti su staigiais gyvenimo pokyčiais ir susikurti kitokią, realybę atitinkančią asmeninės raiškos sampratą. Tokia savivokos korekcija reikštų sėkmingą individo adaptaciją, siejamą su viltimi, galimybe išvelgti ateities perspektyvą.

Neįgalių asmenų saviraiškos sampratas ir galimybes siekta nušviesti remiantis STI Stratifikacijos skyriaus atlikto tyrimo duomenimis (2008-2009 m.). Tyrime dalyvavo 100 judėjimo negalią turinčių žmonių, taikyti anketinės apklausos ir formalizuoto interviu (dažniausiai) metodai, buvo daug pokalbių įvairiomis respondentus dominančiomis temomis. Išryškėjo tyrimo dalyvių interesai (kuo jie labiausiai domėjosi), populiariausi laisvalaikio užsiėmimai, neįgalius žmones žavintys, jiems atgaivą teikiantys dalykai. Tyrimo duomenų analizė atskleidė neįgaliųjų lūkesčius, kurie dažniausiai neatitiko jų gyvenimo sąlygų, neįgalių vyrų ir moterų saviraiškos skirtumus. Tenka

apgailėstauti, kad daugeliui respondentų būdinga neišsipildymo nuojauta tapo svarbiausiu šio neįgaliųjų tyrimo akcentu. Apibendrinant duomenis netikėtai atsiskleidė ypatingas gamtos vaidmuo judėjimo negalę turinčių žmonių (dažniausiai vyrų) saviraiškos sampratoje: gamtos sureikšminimas, begalinis noras būti gamtoje ir ribotos tokio poreikio tenkinimo galimybės.

Senatvė Lietuvoje - stigma?

Gražina Rapolienė, Vilniaus Universitetas, *g.rapoliene@gmail.com*

Toks klausimas iškeltas neseniai apgintoje disertacijoje, remiantis masinių medijų tekstų (N=1106), kokybinių interviu su vyresnio amžiaus žmonėmis (N=24) ir Europos socialinio tyrimo 4 bangos duomenų analize. Tyrimais aptikta, kad senėjimo tapatumas tiek Lietuvos viešajame diskurse, tiek pačių vyresnio amžiaus žmonių siejamas su chronologiniu amžiumi ir konstruojamas labiau negatyviai - siejant su socialinio statuso, socialinių vaidmenų (išskyrus šeimos) ir vertės pradimu, silpstančia sveikata ir nykimu.

Vyraujančios senėjimo tapatumo teorijos („senėjimo kaukės“, „socialinės kaukės“, M.Foucault „iškūnijimo tezė“, gerotranscendentinė teorija), kaip ir A.Giddenso pomodernaus refleaktyvaus Aš koncepcija, menkai paaiškina senatvės tapatumą šiandieninėje Lietuvoje. Šiam tikslui tinkamesnė E.Goffmano stigmatos koncepcija, leidžianti paaiškinti senatvės neigimą, vengimą ir marginalizavimą.

Senatvė Lietuvos visuomenėje yra (maskuojama) stigma: už palankaus požiūrio į senus žmones, aukšto jų moralės vertinimo ir pagarbos slypi nepakantumas, ignoravimas ir diskriminavimas. Senatvės stigmatizavimas pasireiškia vyresnio amžiaus žmonių ignoravimu masinėse medijose, jų kaip aukų vaizdavimu ir kūno senėjimo tapatinimu su nykimu, destrukcija. Kasdienėse sąveikose senatvės stigmatizavimas reiškiasi senatvės neigimu, vyresnio amžiaus žmones marginalizuojančiomis elgesio normomis, tiesiogine bei netiesiogine diskriminacija dėl amžiaus, institucionalizuota privačiose ir valstybinėse struktūrose.

Senatvės stigma Lietuvoje yra paplitusi (beveik pusė vyresnio amžiaus respondentų per pastaruosius metus yra patyrę išankstinį priešišumą, nepagarbų, netinkamą elgesį), o kai kuriais atvejais – ir labai intensyvi (labai dažnai su tokiu elgesiu susidūrė 3-5 proc. 65–74 metų respondentų). Senatvės stigmatizavimas ir diskriminavimas Lietuvoje stipresnis nei pažengusiose Europos šalyse, jis artimas kitų pokomunistinių šalių ir Viduržemio jūros šalių vyresnio amžiaus žmonių diskriminavimo lygmeniui.

Marginalių grupių etinių nuostatų ypatumai

Vida Kasparavičienė, Lietuvos socialinių tyrimų centras, *vidagentv@Yahoo.com*

Marginalių grupių (varguomenės ir neįgaliųjų) tyrimuose, atliktuose Socialinių tyrimų instituto Stratifikacijos skyriaus darbuotojų 2003–2010 m., paaiškėjo, kad silpnųjų grupės turi savitų etinių nuostatų, kurios kartais nesuderinamos su įprastomis taikaus žmonių sambūvio taisyklėmis, pirmiausia su sąžiningumu ir pasitikėjimu – kertiniais dalykais, kuriais remiasi žmonių santykių lygybės principas. Lygybės principu bendriausiai apibūdinamas žmonių santykių teisingumas – tai subjektyviai suvokiamų pastangų (fizinių, dvasinių ir kt.) ir rezultato (atlygio) atitiktis. Galimas dalykas, kad silpnųjų etines nuostatas suformavo žmonių santykių neteisingumo samprata, o atitinkama elgsena yra reakcija apskritai į neteisingumą ir jo poreiškius savo atžvilgiu.

Pranešime apibūdinamos tos silpnųjų visuomenės grupių nuostatos, kurias pusiau struktūruotų interviu, papildytų išsamiais pokalbiais su respondentais, ir stebėjimo metodu pavyko užfiksuoti tyrimuose. Tos nuostatos, ypač aiškaus neteisingumo atžvilgiu, yra grįstos ne žmonių santykių

lygybės principu, o priklausomos, nelygios savo padėties samprata. Pranešime jos lyginamos su bendriausiomis etikos taisyklėmis ir žmonių elgsenos neteisingumo atžvilgiu vertinimu, užfiksuotu Europos tautų ir lietuvių kultūros pavelde, t. y. smulkiojoje tautosakoje. Patarlės ir priežodžiai konstatuoja neįveikiamą žmonių santykių neteisingumą ir iš esmės įtvirtina silpno, neturinčio materialių ir pilietinių galių žmogaus išlikimo priešiškoje tikrovėje strategiją: elgtis (bent išoriškai) nuolankiai, atsargiai ir apsuksiai. Šios kultūros paveldo nužymėtos elgsenos taisyklės veik atitinka mūsų tirtų marginalių grupių nuostatas. Apskritai atrodo, kad dabartinių visuomenės silpnųjų grupių etinės nuostatos turi gilią šaknį – jos siekia kelių šimtmečių praeitį, ir nepaisant reliatyvaus rūpinimosi žmogaus teisėmis ir demokratijos plėtra, socialinių aplinkybių ir žmogaus elgsenos vertinimas mažai pakito.

15.30 – 17.00 III sekcijų sesija

III – 1. Sveikatos sociologija

Sveikatos apsaugos sektoriaus paslaugos ir gyvenimo kokybė Lietuvoje

Jadvyga Čiburienė, Kauno technologijos universitetas, *jadvyga.ciburienne@ktu.lt*

Jūratė Guščinskienė, Kauno technologijos universitetas, *jurate.guscinskiene@ktu.lt*

Sveikata, kaip vienas iš veiksnių, lemiantis išsilavinimo galimybes ir atitinkamą dalyvavimą darbo rinkoje bei socialinį statusą, apibūdina individo (mikroekonomikos lygmenyje) ir visos visuomenės (makroekonomikos lygmenyje) gyvenimo kokybę, tame tarpe ir gyvenimo trukmę.

Dabartiniu laikotarpiu pagal būsimąjo gyvenimo trukmę, įvertinus neįgalumą rodiklį, svarbiausios ligų priežastys Europos regione lemia, kad nors europiečiai gyvena ilgiau, negu ankstesnės jų kartos, vis tik yra pakankamai didelių gyvenimo trukmės skirtumų tarp ES valstybių narių. ES šalyse narėse, priklausomai nuo sveikatos sutrikimo priežasčių, moterų gyvenimo trukmė skiriasi 8 m., o vyrų – net 14 m. Atskirų darbo rinkos segmentų – jaunimo, moterų, priešpensinio amžiaus asmenų, ilgalaikių bedarbių, įsidarbinimo galimybės ženkliai priklauso nuo jų sveikatos, kuri sąlygoja išsilavinimo lygį, socialinę aprėptį ir gyvenimo kokybę.

Sveikatos priežiūros svarba ypač aktuali dėl suaktyvėjusių šalies ekonomikos transformacijos laikotarpiu gyventojų rizikingos gyvensenos veiksnių, tokių kaip: alkoholio ir tabako vartojimo, socialinių ligų paplitimo, susijusių su dalies gyventojų sunkia ekonomine padėtimi, darbo praradimu, nepakankamu diagnostikos ir klinikiniu darbu.

Tikslas – išanalizuoti sveikatos apsaugos sektoriaus paslaugų, gyvenimo trukmės ir gyvenimo kokybės skirtumus Lietuvoje integracijos į Europos Sąjungą sąlygomis.

Tyrimo metodai. Teorinė problemos analizė pagrįsta užsienio ir Lietuvos mokslininkų mokslinių publikacijų studija, empirinių statistinių duomenų Lietuvos ir ES-27 šalių tyrimu, jų lyginamąja analize, ekonominių rodiklių sinteze.

Socialinės sąlygos, sveikata ir medicina:

kaip bendrosios praktikos gydytojai sprendžia socialinio pobūdžio sveikatos problemas?

Giedrė Baltrušaitytė, Vytauto Didžiojo universiteto

Pagal Pasaulinės sveikatos organizacijos apibrėžimą (1946m.), sveikata – tai visiška fizinė, psichinė ir socialinė gerovė, o ne tik ligų ar negalios nebuvimas. Šiuo apibrėžimu pripažįstama, kad liga ir sveikata gali būti susiję su socialinėmis sąlygomis. Mokslinėje medicinoje jau keletą dešimtmečių

yra plėtojami nelygybės sveikatoje tyrimai, akcentuojantys socialinių faktorių, socialinės nelygybės įtaką sveikatai. Kita vertus, praktinės medicinos lygmenyje tebesivadovaujama taip vadinama biomedicine paradigma, redukuojančia ligą ir sveikatą į biologinius kūno funkcionavimo ypatumus. Kyla klausimas, vis tik kaip medikai savo kasdienėje praktikoje apibrėžia ir sprendžia su socialinėmis aplinkybėmis susijusias sveikatos problemas (pasitelkiamas mediciniškai nepaaiškinamų sutrikimų atvejais ir kokybinio tyrimo su bendrosios praktikos gydytojais medžiaga). Diskutuojama, kaip pati sveikatos priežiūros sistema gali būti susijusi su socialinės nelygybės palaikymu ir raiška.

Mediciniškai nepaaiškinami simptomai: pirminės sveikatos priežiūros perspektyva

Vylius Leonavičius, Vytauto Didžiojo universitetas, *v.leonavicius@smf.vdu.lt*

Pranešime analizuojama, kokias problemas pirminės sveikatos priežiūros (PSP) sistemai kelia pacientų mediciniškai nepaaiškinami negalavimai (MNN). MNN – tai subjektyviai jaučiami tam tikri negalavimo simptomai, kuriems paaiškinti nerandami objektyvūs biologinės patologijos faktai, kuriais modernioji medicina grindžia ligos diagnostiką. Todėl greta mediciniškai nepaaiškinamų negalavimų sąvokos yra naudojama konkretesnė sąvoka mediciniškai nepaaiškinami simptomai (MNS). MNS – tai įvairūs nepaaiškinami skausmai, nuovargis, silpnumas, paralyžius, išbėrimai, padidintas jautrumas dirgikliams ir kt. MNS – tai negalavimai, kurių kilmė nėra aiški, jie nepasižymi organų patologija, todėl jiems sunkiau pritaikyti efektyvius gydymo būdus. MNS apibrėžimas leidžia apibendrinti daugelį simptomų, kurie yra labai skirtingi, tačiau pasižymi bendru bruožu – patologijos nebuvimu. MNS simptomus bandoma skirstyti į grupes, siekiant palengvinti jų diagnostiką. Tačiau klasifikuojant MNS kyla daug sunkumų. Kadangi jų įvairovė yra didelė, tie patys simptomai yra būdingi daugiau nei vienam sindromui, o vienam pacientui gali pasireikšti net keliolika skirtingų simptomų. Be to, laikui bėgant, simptomai gali kisti. Visi šie veiksniai ypač apsunkina MNS klasifikaciją į sindromus bei sudaro kliūtį diagnostikos schemoms kurti. Todėl MNN turi didesnes socialines pasekmes nei būtų galima įtarti aprioriškai ir kelia daugiau socialinių nei medicininių problemų, nors iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad tai pirmiausia yra ribotų medicinos galimybių diagnozuoti ir gydyti problema. Apibendrintai galima teigti, kad MNN kyla dėl trijų svarbiausių priežasčių: *a) Negalavimo kultūrinio ir socialinio suvokimo; b) Negalavimų diagnostikos metodų būklės; c) Medikų kvalifikacijos ir patirties būklės.*

Įprasta išskirti tris su MNS problematiką susijusius tyrimo lygius: modernios medicinos ir sveikatos priežiūros sistemos, mediko ir paciento.

Šiame pranešime, remdamiesi PSP sistemos vadovų apklausos duomenimis, aptarsime modernios medicinos ir sveikatos priežiūros sistemos lygį.

Nelygybę formuojanti sergančiojo lėtine psichikos liga asmens aplinka

Polina Šedienė, Lietuvos sveikatos mokslų universitetas, *psediene@gmail.com*

Pranešimo tikslas – pristatyti sergančiųjų lėtine psichikos liga asmenų subjektyvios patirties tyrimo rezultatus. 2007-2008 m. atliktų daugkartinių giluminių interviu su devyniais asmenimis, kuriems yra diagnozuota šizofrenija, analizė įgalino atskleisti institucinį psichiatriinės priežiūros kontekstą sovietinėje/posovietinėje Lietuvoje. Minėtu laikotarpiu trūko psichikos sveikatos priežiūros specialistų, suteikiančių psichosocialinę, edukacinę pagalbą susirgusiam psichikos liga asmeniui, pagalbos krizėse ir psichikos sveikatos prevencijos programų, apsiribota vien medikamentiniu gydymu. Ribotą pagalbą sergančiam psichikos liga asmeniui teikianti aplinka formuoja nelygybę, išreiškiamą sergančiųjų „Mes“ atsiskyrimu nuo sveikųjų „Jie“.

Sergantis lėtine psichikos liga asmuo pastoviai patiria smurto grėsmę, „simbolinį“ ir „realų“ smurtą įvairiose gyvenimo srityse: šeimoje, darbe, ligoninėje, visuomenėje. Psichologinis, emocinis, ekspertinis ir fizinis smurtas pasireiškia siekiant kontroliuoti sergančiojo lėtine psichikos liga elgesį, jausmus įvairiomis formomis: diagnozės atskleidimu, grasinimu, prievartiniu gydymu psichiatrijos ligoninėje, atstūmimu. „Simbolinio“ ir „realaus“ smurto atpažinimui yra reikšmingi antipsichiatrinės krypties atstovų Foucault (ekspertinių žinių galia“, ligoninės sugretinimas su kalėjimu), Laing (šeimos santykių analizė), Szasz (psichiatrijos institucijos sugretinimas su vergvaldyte) darbai ir simbolinės sąveikos tradicijoje išvystyta visuomenės reakcijos teorija.

Darbingo amžiaus vyrų mirtingumo kaita Lietuvoje

Daumantas Stumbrys, Lietuvos socialinių tyrimų centras, *dstumbrys@gmail.com*

Lietuvos ir kitų postsovietinių šalių mirtingumo rodiklių kaita nukrypsta nuo epidemiologinio perėjimo modelio, kuris yra būdingas daugeliui Vakarų šalių. Postsovietinių šalių mirtingumo modeliui būdingi aukšti mirtingumo rodikliai, didelė vidutinės tikėtinos gyvenimo trukmės diferenciacija pagal lytį, amžių, vedybinį statusą, išsilavinimą, gyvenamąją vietovę bei kitus sociodemografinius požymius. Tyrime remiantis Cockerhamo sveikos gyvensenos teorija (angl. health lifestyle theory) nagrinėjama aukšto Lietuvos vyrų mirtingumo darbingame amžiuje problema. Tyrimo tikslas – nustatyti, kaip kito Lietuvos vyrų mirtingumo rodikliai nuo 1959 m. ir kokie buvo mirtingumo rodiklių kaitos skirtumai lyginant su kitomis Europos šalimis. Gyventojų mirtingumo rodiklių statistinė analizė atlikta naudojant Human Mortality Database ir European Mortality Database duomenis. Tyrimo metu nustatyta, kad darbingo amžiaus vyrų mirtingumo rodikliai Lietuvoje yra ypač aukšti lyginant su kitomis Vakarų Europos šalimis. Lietuvos vyrų tikimybė numirti 25–44 metų amžiaus 2009 m. buvo 2,9 karto didesnė negu Prancūzijos vyrų ir 3,4 karto didesnė negu Lietuvos moterų. Vienas iš svarbiausių tokio aukšto Lietuvos vyrų mirtingumo veiksnių – itin didelis mirtingumas dėl išorinių mirties priežasčių. Tyrimas yra mokslinio projekto „Demografinių procesų diferenciacija ir jos įtaka Lietuvos gyventojų raidos tvarumui“ dalis. Projektas finansuojamas Europos Sąjungos struktūrinių fondų Žmogiškųjų išteklių plėtros veiksmų programos 3 prioriteto „Tyrejų gebėjimų stiprinimas“ įgyvendinimo priemone VP1-3.1-ŠMM-07-K „Parama mokslininkų ir kitų tyrėjų mokslinei veiklai (visuotinė dotacija)“ lėšomis.

III – 2. Kultūra ir visuomenė

Miesto tapatumo kodas: tradicijų palaikymas ir konstravimas

Viktorija Žilinskaitė-Vytienė, Lietuvos socialinių tyrimų centras, *viktorija.zilinskaite@gmail.com*

Miesto tapatumas kuriasi (ir kuriamas) sąveikoje tarp jo istorijos interpretacijų. Istorijos perrašymas seka ne tik radikalius politinės sistemos pokyčius. Sprendimų priėmėjai, atsižvelgdami į istorinius atradimus, naujausias istorijos ir kultūros tyrinėtojų žinias, socialinių judėjimų ir organizacijų požiūrius ir nuomones, iškelia praeities įvykius ir istorijas į identiteto konstravimo procesus per simbolių statymą ar perstatymą simbolinėse ar atokiose vietose. Šie simboliai gali palaikyti, kurti ar naujai interpretuoti identitetus bei pozicionuoti juos centro-periferijos modelyje. Šiandieninės diskusijos apie miestų viešąsias erdves bei meną jose leidžia analizuoti miesto tapatumo formavimo(si) santykį su tradicija. Pranešime analizuojami Vilniaus viešųjų erdvių vizualinių sprendimų tradicijos ir jų kaita. Palyginus su vienareikšmiškai interpretuojamais erdvių įvaldymais keičiantis politinėms santvarkoms, šiandieninė erdvių vizualizacija yra ne tik chaotiška ar, iš pirmo

žvilgsnio, sunkiai apibendrinama. Paminklai nuo seno buvo galios simboliais, dalis jų buvo statoma ar šalinama tik norint demonstruoti galią, dalis rodo nuostatas ankstesnių sistemų ar asmenybių atžvilgiu, kiti statomi ar griunami identiteto konstravimo reikmėms. Menas Vilniaus viešose erdvėse bei jį analizuojantis diskursas atskleidžia antrajai modernybei (post-modernybei) būdingą poreikį ieškoti naujų bei griauti egzistuojančius argumentus labiau nei Vilniaus identiteto paieškas ar raišką. Kita vertus miesto, ypač sostinės, identitetas viešajame diskurse pozicionuoja ne tik miestą, bet ir visą šalį pasaulio ar bent artimesnių kraštų hierarchinėse prioritetų skalėse.

Erdvinės graffiti ir postgraffiti taktikos Vilniaus centre bei periferijoje:

miesto erdvėje įvietinta socialinė nelygė

Veronika Urbonaitė-Barkauskienė, Vilniaus universitetas, veronika.urbonaite@fsf.stud.vu.lt

Pranešime analizuojamos erdvinės taktikos pokomunistiniame mieste – Vilniuje – remiantis Michele de Certeau ir Henri Lefebvre miesto erdvės teorijomis. Erdvinės taktikos, pasak de Certeau, apibrėžia „eilinius gyventojus“ įgalinančias triksteriškas ir interpretatyvias judėjimo miesto erdvėje praktikas. Didžioji dalis taktinių erdvės praktikų Vilniuje (pvz., iniciatyvos „PARKuok kitaip“, „Burbulatorius“, miesto blogas, „Gatvės muzikos diena“, spontaniškas gatvės teatras ir performansai, etc) remiasi periodiškai organizuojama, bet savo prigimtimi laikina ir progine miesto erdvės transformavimo veikla, kurioje dalyvauja didelė dalis „eilinių miesto gyventojų“. Tačiau tokios į fizinę erdvę aktyviai besiskverbiančios taktinės praktikos kaip *guerilla gardening* ar *graffiti* ir *postgraffiti* (gatvės menas) siūlo permanentines miesto erdvės transformacijos alternatyvas ir todėl yra kur kas konfliktiškesnės nei laikinosios taktikos. Tris skirtingas *graffiti* ir *postgraffiti* taktikų apibrėžtis (ir šių vertinimus) generuoja trys miesto erdvės diskursai: konservatyvusis „Netvarkos“ diskursas, liberalusis „Kūrybinio miesto“ diskursas ir radikalusis „Teisingo“ arba „Atviro miesto“ diskursas. Akcentuojant tris skirtingas erdvinės percepcijos tradicijas, vizualinės etnografijos metodu tiriamos centro ir periferijos erdvės Vilniaus mieste (Senamiesčio ir Naujininkų rajonai) bei šioms erdvėms būdingų *graffiti* ir *postgraffiti* praktikų pėdsakai, ypatingą dėmesį skiriant socialinės nelygės įvietinimo miesto erdvėje aspektui.

Socialiniai skirtumai - kalbos skirtumai: nelygė kaip sociolingvistinių tyrimų objektas

Aurelija Čekuolytė, Lietuvių kalbos institutas, auryte.ckuolyte@gmail.com

Loreta Vaicekauskienė, Lietuvių kalbos institutas, loreta.vaicekauskiene@lki.lt

Pranešimu norime supažindinti kolegas sociologus su nelygės tema sociolingvistikoje. Aptarsime, kokių kalbos sampratų laikosi šiuolaikinė kalbotyra, kokia vieta jose skiriama nelygės ir galios aspektams, kaip socialiniai skirtumai lemia kalbos vartotojų nuostatų ir kalbinės elgsenos įvairovę, kalbos normas konkrečioje komunikacinėje situacijoje ir kaip tai galiausiai veikia pačios kalbos raidą. Teiginius iliustruosime medžiaga iš Lietuvos miestų mokyklose vykdytų grupinių diskusijų ir sociopsichologinių eksperimentų, skirtų bendrinės, Vilniaus kalbos ir tarmės socialinėms reikšmėms; pateiksime pavyzdžių apie anglų kalbos prestižą iš kiekybinių suaugusiųjų apklausų didmiesčiuose.

Kiek išsamiau bus pristatytas šiuo metu vienoje Vilniaus mokykloje atliekamas etnografinis paauglių tyrimas ir dvi ryškiausios socialinės mokinių kategorijos: pirmoji būtų mokiniai, kurie vykdo mokyklos, o kartu tėvų ir visuomenės keliamus tikslus, o antroji apimtų mokinius, kurių elgsena suprantama kaip maištas prieš mokyklos tvarką ir kurių poreikių mokykla kaip institucija

nepatenkina. Bus parodyta, kokiomis (kalbinėmis) priemonėmis kuriama šių dviejų mokinių socialinių kategorijų tapatybė.

Lietuvos laisvės mema ir jos mutacijos

Eugenija Krukauskienė, Lietuvos socialinių tyrimų centras, *ekrukaus@takas.lt*

Kultūrinės memos suponuoja tautos kultūrinės atminties rodiklius. Nina Witoszek, analizuodama norvegų tautos kultūrinę atmintį, išskiria tam tikrus jos informacinius vienetus ar jų kompleksus, tautos kultūrinio paveldo perteikėjus, įvardijamus memomis (meme). Jų pagalba konkrečios tautos nariams perteikiamas ir reiškiasi kasdieniame gyvenime kultūrinis tapatumas. Jas galima apibūdinti ir tautinėmis memomis, kilusiomis iš tautinės bendruomenės, atskleidžiančiomis jų šaknis, sisteminančiomis jos praeitį. Įvairiose Lietuvos gyventojų grupėse šalia jiems būdingų gamtos mitologijų, religingumo memų, reiškiasi kompleksinė Lietuvos laisvės mema, kaip pagrindinė kultūrinės atminties išraiška. Remiantis 2012 m. Sociologijos instituto, Sociologijos teorijos ir stratifikacijos skyriaus reprezentatyvios Lietuvos gyventojų apklausos duomenimis, Lietuvos laisvės mema, lyginant su ankstesnių tyrimų duomenimis, modifikuojasi augančių materialinės gerovės siekių poveikyje. Analizuojant Lietuvos laisvės memos mutacijas, atsiskleidžia idealistinių ir materialistinių nuostatų sąveikos pobūdis: idealistinės nuostatos hierarchinėje struktūroje dažniau užleidžia vietą materialistinėms, tačiau kuo didesnės pajamos vienam šeimos nariui, tuo dažniau prioritetas teikiamas tautos laisvei ir valstybingumui. Taipogi galima stebėti tam tikrą kultūrinių memų perėmimo tendenciją kartose: laisvės mema dažniau perimama iš senelių kartos nei iš tėvų. Lietuvos laisvės mema, besireiškianti tam tikrais vaizdiniais, simboliais ir mitais funkcionuoja tarsi Lietuvos tautos likimo nešėja, kur įvairių tautybių gyventojai jaučiasi apjungti to paties istorinio likimo.

Etninės kultūros atskirties diskursas

Inija Trinkūnienė, Lietuvos socialinių tyrimų centras, *inija@romuva.lt*

Tradicinė etninė kultūra, sudariusi dar devynioliktojo amžiaus pabaigoje ir dvidešimtojo amžiaus pradžioje esminę mūsų tautos tapatumo dalį, dvidešimtajame amžiuje patyrė smarkių pokyčių. Etninė kultūra moderniaisiais laikais prarado savo vientisumą (integralumą), universalumą, įvietinimą. Etninė kultūra, padėjusi pagrindus moderniai tautinei valstybei, vis dar neįgauna pakankamai galių reikštis. Vientisumo ir vertybiškumo praradimą lydi atskirtis ir susvetimėjimas. Manytume, kad būtent atskirtis tampa vienu iš tiksliausių etninės kultūros situaciją nusakančių apibūdinimų.

Lietuvos respublikos etninės kultūros valstybinės globos pagrindų įstatymas įgalino etninę kultūrą ir jos puoselėtojus, bet, iš kitos pusės, ją puoselėjantiems ji atrodo esanti marginalinė. Globalieji vienodinantys procesai ją pastato į „nepatogią“ padėtį, pabrėždami arba eksploatuodami tik marginaliąją jos pusę. Viešojoje erdvėje regimas neatitikimas tarp deklaruojamos etninės kultūros svarbos ir realios vietos kultūros sklaidos ir raiškos sistemoje - žiniasklaidoje, švietimo sistemoje. Žvelgiant iš socialinės stratifikacijos pozicijų vyrauja nuostata, priskirianti etninę kultūrą žemiausiam lygmeniui – valstietiškai kultūrai ir kaimui. O tai pagal dabartinius viešosios kalbėsenos standartus reiškia prastuomenę arba marginalus. Tokias išvadas leidžia daryti visa eilė tyrimų, įvairiu laiku atliktų dabartinio Lietuvos socialinio tyrimų centro Sociologijos instituto darbuotojų. 2010 – 2011 metais atlikto ekspertinio mokytojų tyrimo duomenys atskleidžia esminius atskirties ženklus. Vienu svarbiausių laikytinas sistemingo etninės kultūros perdavimo mechanizmo nebuvimas, pasireiškiantis žemiau išvardintais požymiais - šeimose gyvoji etnokultūros tradicija yra nutrūkusi arba baigia nutrūkti; - bendrojo lavinimo mokyklose nėra privalomų etninei kultūrai skirtų pamokų; - žiniasklaidos pateikiama informacija apie etninę kultūrą yra proginio pobūdžio; -

etninė kultūra intensyviausiai praktikuojama tik visuomeninėse organizacijose – etnografiniuose, folkloro ansambliuose, būreliuose.

III – 3. „Kitas“ ir Lietuvos visuomenė (II)

Gero gyvenimo fantazijos ir „įkalintas“ vyriškumas: Alytaus pataisos namų atvejis

Artūras Tereškinas, Vytauto Didžiojo universitetas, *a.tereskinas@smf.vdu.lt*

Pranešime, kuris remiasi 20 pusiau struktūruotų interviu su Alytaus pataisos namuose kalinčiais nuteistaisiais vyrais, analizuojama, ką jiems reiškia turėti „gerą gyvenimą“ asketiškoje įkalinimo įstaigos kasdienybėje ir kokiomis būsimu gyvenimo fantazijomis jie gyvena. Kas sudaro šių subjektų normatyvinę „gero gyvenimo“ fantaziją ir kokiomis priemonėmis, vyrų nuomone, ji gali būti pasiekta? Kartu mėginama atsakyti į klausimą, koku mastu šių vyrų lyties savivoka įtakoja tai, kad nemaža jų dalis yra prisirišę prie konvencinių gero gyvenimo fantazijų, kurioms prieštarauja ne tik jų gyvenimo patirtis, bet ir pačios ekonominės, socialinės bei politinės Lietuvos aplinkybės.

Projekte „Kriminalinis vyriškumas Lietuvos pataisos namuose: formos, kaita, alternatyvų paieškos“ (Nr. MIP-12313) atliktuose interviu išskylanči „moralinį-intymų-ekonominių“ objektą (Berlant 2011), kurį įkalinti vyrai vadina „geru gyvenimu“, galima laikyti terapinio savęs realizavimo naratyvo, kuris funkcionuoja kaip savotiška kliūtis gerai gyventi, dominante. Remiantis tiek lyčių studijų, tiek emocijų teoretikų išvalgomis (Butler 2004; Berlant 2011), pranešime teigiama, kad tiek daug vaizduotės pastangų reikalaujantis normatyvinis „gero gyvenimo“ idealas privalo būti permąstytas ir peržiūrėtas atsižvelgiant ne tik į vyriškumo sampratą įkalinimo įstaigose, bet ir į „emocijų struktūras“, kuriomis kalintys vyrai naudojami siekiami išgyventi.

Kriminalinis vyriškumas Lietuvos pataisos namuose

Rūta Petkevičiūtė, Vytauto Didžiojo universitetas, *r.petkeviciute@smf.vdu.lt*

Vita Povilaitytė, Mykolo Riomerio universitetas, *vitapo@gmail.com*

Stendiniame pranešime pateikiamas projekto „Kriminalinis vyriškumas Lietuvos pataisos namuose: formos, kaita, alternatyvų paieškos“³ tyrimo modelis: koncepcija bei metodologija. Mokslinio tyrimo tikslas - išanalizuoti nuteistųjų vyrų vyriškumo formas bei modelius trijuose Lietuvos pataisos namuose. Tyrimo metu koncentruojamasi prie vyriškumo, konstruojamo santykiuose su Lietuvos pataisos namams būdingomis neformaliomis bendravimo normomis - kalėjimo subkultūra. Taikant tarpdisciplinines sociologijos ir socialinės psichologijos prieigas, projekto metu bus siekiama identifikuoti kalėjimo subkultūros svarbą nuteistųjų tarpusavio santykiams, vyriškumo konstravimui bei pakartotinio nusikalstamumo skatinimui. Kalėjimo ir nuteistųjų tyrimų specifika reikalauja kokybinių tyrimų metodologijos, kadangi dalyvaujanti tyrime grupė ypatingai jautri, sunkiai atsiverianti ir neretai nusiteikusi priešiška įvairių tyrimų atžvilgiu. Tyrimo duomenys renkami taikant pusiau struktūruoto interviu metodą. Planuojama atlikti 60 pusiau struktūruotų interviu su nuteistaisiais bei 15 interviu su ekspertais (pataisos įstaigų darbuotojais).

³ Finansavimo šaltinis- Lietuvos mokslo taryba (Sutarties Nr. MIP- 019/2012)

Nelygybių Lietuva: bijom ko nežinom arba skinhedai Lietuvoje

Jurgita Subačiūtė, Lietuvos socialinių tyrimų centras, *jurga507@yahoo.com*

Atsižvelgiant į tai, kad visuomenėje kyla vis daugiau įtampų, daugėja etninių, rasinių, religinių konfliktų. Kuriasi ne tik įvairios neformalaus jaunimo grupės, bet ir grėsmingos visuomenei grupės, kurių elgesį ne visuomet lengva numatyti. To pasekoje atsiranda konfliktinės dabarties visuomenės būsenos.

Norint praskleisti nežinomybės šydą ir surasti lygybę, tarp nelygybės ir nežinios, reikia pažinti tuos, kuriems dažniausiai yra metami agresyvumo, radikalumo, pagrįstos ir nepagrįstos baimės šešėliai. Todėl, vertėtų pakalbėti apie Lietuvoje, ko ne dažniausia kaltinimų agresyvumu, rasizmu, nacizmu sulaukiančių skustagalvių – vadinamųjų skinhedų subkultūrą. Nelygybės riba tarp neformalaus jaunimo (šiuo atveju skinhedų) ir visuomenės, dažniausia yra brėžiama žiniasklaidos. Tai rodo, jog visuomenės nuostatomis skinhedų atžvilgiu, didelės reikšmės turi ne tiesioginė patirtis, bendravimas, susidūrimas su jais, o žiniasklaida ir aplinka iš kurios visuomenė perima informaciją.

Skustagalvių subkultūra susikūrė Jungtinėje Karalystėje apie 1960 m. Iš pradžių tai buvo draugų būreliai, kartu praleisdavę laisvalaikį ir dalyvaudavę gatvės muštynėse. Galvos skutimo mada ir atsirado dėl to, kad gatvės muštynėse priešininkai negalėtų pešti plaukų. Judėjimui kryptant į militarizmą, skustą galvą pradėta sieti ir su kariška disciplina. Norint labiau pažinti skinhedų subkultūrą, pirmiausia reikėtų susipažinti su skinhedo sąvoka. Užsienio kalbų aiškinamuosiuose žodynuose ji pateikiama taip: skinhedas – (angl. Skinheads: „skin“ – oda, „head“ – galva) jaunas, dažniausia darbininkų klasei priklausantis skustagalvis, dėvintis militaristinio stiliaus drabužius, priklausantis grupei, pasižyminčiai agresyvumu, dažnai ksenofobija ir rasizmu (Larousse : 2008).

Kalbant apie skinhedų subkultūrą Lietuvoje, remiantis atliktu sociologiniu tyrimu (Subačiūtė J. 2012), kurio metu buvo analizuojami Lietuvos skinhedų subkultūros bruožai, ir agresyvumo raiška minėtoje subkultūroje, galima teigti: jog šios subkultūros nariai labiau išsiskiria vyriškumo, patriotiškumo akcentavimu, o ne agresyvumu. Agresyvumas žinoma, kartais yra naudojamas savo draugų ar idėjų gynimui, ko pasitaiko visose gatvės subkultūrose. Tačiau analizuojant skinhedo sąvoką matoma, kad vyriškumo ir patriotiškumo bruožai joje nėra minimi. Skinhedų patriotiškumas Lietuvoje, dažnai yra tapatinamas su rasizmu, nacizmu, visuomenės pasimetimu ir baime – šūkiu: „Lietuva – lietuviams“ atžvilgiu.

Remiantis atliktu sociologiniu tyrimu (Subačiūtė J. 2012), galime teikti, jog patriotiškumas – pats pagrindinis ir svarbiausias Lietuvos skinhedų subkultūros bruožas. Jis pasireiškia politinėmis nuostatomis, jose akcentuojamomis, dar Vinco Kudirkos laikais iškeltu patriotiniu šūkiu: „Lietuva – lietuviams“. Šis šūkis simbolizuoja Lietuvos valstybės nepriklausomybę ir suvereniteto priklausomybę lietuvių tautai. Tokio pobūdžio šūkiu yra naudojami ne tik Lietuvoje, bet ir kitose šalyse, tokiose kaip Rusija, Anglija, Vokietija. Prancūzijoje, jis netgi yra naudojamas politinėse agitacijose.

Kalbant apie Lietuvos skinedų patriotiškumo raišką, tai jai būtina priskirti Lietuvos skinhedų nešiojamus simbolius: Gediminaičių stulpai, Vytis, Baltiška svastika, Lietuvos vėliavos antsiuvai, taip pat neformalių patriotinių renginių, tokių kaip Sausio 13 – tosios, Vasario 16 – tosios, Kovo 11 – tosios eitynių, koncertų organizavimas. Būtina akcentuoti ir tai, kad būtent skinhedų subkultūros dalyviai yra Kovo 11 – tosios eitynių pradininkai, kuri kasmet pritraukia vis daugiau žmonių.

Atlikus kiekybinį, skinhedų subkultūros vaizdavimo žiniasklaidoje analizės tyrimą, kurio metu buvo analizuojami populiarūs Lietuvos dienraščių: „Lietuvos rytas“ (2008) (2007), „Lietuvos Aidas“ (2008) metų numeriai, pastebima, kad straipsnių skinhedų subkultūros tematika randama nedaug. O skinhedai žiniasklaidoje dažniausiai yra vaizduojami kaip rasistai, nacistai. Tačiau atlikto sociologinio tyrimo metu (Subačiūtė J. 2012), naudojant pusiau struktūrizuoto interviu tyrimo metodą, duomenys atskleidė, jog skinhedai nėra nusistatę prieš konkrečią rasę ar tautą, jie tiesiog gana aršiai, bet aiškiai, kartais agresyviai išsako savo nuomonę ir priešišką požiūrį į kitataučius, vengiančius socialinės ir kultūrinės integracijos procesų.

Skinhedai akcentuoja tradicinės šeimos vertybes, pasisako prieš emigraciją ir imigraciją. Tyrimas parodė, kad perdėtas dėmesys yra skiriamas ir jų aprangos stiliui, išvaizdai, kuri visai nėra būtina, norint priklausyti subkultūrai, čia svarbiausia – idėja. Sunkūs, kariniai batai, militaristinio stiliaus apranga, skusta galva – ir visuomenės akyse iškyla agresyvi, skrupulų neturinti ir „sistemos“ neatitinkanti pabaisa. Tam didelės įtakos turi žiniasklaida, kuri būdama sistemos vergė niekada pozityviai nevaizduos tų, kurie yra už sistemos ribų.

Taigi, tik mes patys galime nuspręsti, kada žvelgdami į įvairias, neformalaus jaunimo grupes, galėsime brėžti ribą tarp pasitikėjimo žiniasklaida ir realios socialinės tikrovės. Tik mes patys galime spręsti, kada atrasime lygybę tarp nelygybės ir kada galėsime braukti lygybės ženklą tarp baimės ir nežinios.

Nelygybę įtvirtinantys stereotipai: probleminė šeima elektroninėje žiniasklaidoje

Jolanta Pivorienė, Mykolo Romerio universitetas

Mes gyvename visuomenės informavimo priemonių sukurtoje aplinkoje, kurią įsivaizduojame esant realiu gyvenimu. Kiekvienas individas yra laisvas rinktis, kokią informaciją priimti ir kaip ją vertinti, tačiau tenka pripažinti, kad neretai atsitinka taip, jog tas pats faktas yra nušviečiamas skirtingai ir kelia abejonių visa su juo susijusi informacija. Per žiniasklaidos priemones nebepranešinėjama apie tikrovę, priešingai – pranešinėjant kuriama tikrovė (Pruskus, 2007). Norint tinkamai vertinti didelius informacijos srautus, kurie mus pasiekia kiekvieną dieną, būtina analizuoti ne tik pačią žiniasklaidos struktūrą ar jos veiklos principus, bet ir kuriamus stereotipus, bei jų daromą įtaką visuomenei, ypač lengvai pažeidžiamoms grupėms, tokioms kaip probleminė šeima. Šiame pranešime siekiama, taikant anketinės apklausos ir turinio analizės metodus atskleisti, kokie stereotipai apie probleminę šeimą vyrauja elektroninėje žiniasklaidoje, ir kaip šie stereotipai sustiprina lengvai pažeidžiamų grupių nesaugumą visuomenėje.

Apibendrinant anketinės apklausos duomenis galime teigti, jog respondentai dažniausiai skaito publikacijas susijusias su „visuomenės aktualijomis“. Apklaustųjų nuomone, informaciniuose portaluose pateikiamos publikacijos turi įtakos formuojant visuomenės nuomonę, o probleminė šeima yra antra pagal dažnumą (po alkoholi ir kitas svaiginamąsias medžiagas vartojančius asmenis) socialinė grupė, apie kurią respondentai publikacijų randa dažniausiai. Tyrimo dalyviai mano, jog informaciniuose portaluose pateikiami rašiniai apie šią socialinę grupę dažniau turi neigiamą atspalvį ir kuria stereotipus visuomenėje. Išanalizavus informacinio naujienų portalo mėnesio publikacijas paaiškėjo, jog iš 1217 rašinių 27 rašoma apie problemines šeimas. Šiuose straipsniuose buvo identifikuoti tokie dažniausiai randami stereotipai: „šeimose visada smurtaujama“, „šeimos nariai girtauja bei kitaip svaiginasi“ ir „vaikai neprižiūrimi“. Abiejų tyrimų metu gautų duomenų analizė atskleidė, kad internetiniuose naujienų portaluose pateikiama informacija pereina visu tris stereotipų formavimo proceso etapus, ir patvirtina ankstesnius duomenis apie žiniasklaidos įtaką formuojant visuomenės nuomonę ir sustiprinat lengvai pažeidžiamų grupių socialiai nelygią padėtį visuomenėje.

Musulmonų įvaizdis Lietuvos elektroninėje žiniasklaidoje

Svajonė Mikėnė, Mykolo Romerio universitetas, svajone@mruni.eu

Vis spartėjant globalizacijos tempams, intensyvėja ir tarpkultūrinės sąveikos tempas, todėl nūdienos visuomenėms iškyla uždavinys- ieškoti pozityvių kitų kultūrų, religijų, etninės kilmės žmonių integracijos galimybių. 2012 kovo 26- balandžio 3 Lietuvos socialinių tyrimų centro Etninių tyrimų instituto užsakymu atliktas reprezentatyvus visuomenės nuostatų tyrimas, kaip ir ankstesni tyrimai,

rodo, kad Lietuvos visuomenė išlieka viena iš rasistiškiausių ir ksenofobiškiausių visuomenių Europoje. Viena iš grupių, kurioms visuomenė jaučia didžiausią netoleranciją, yra musulmonai. Žiniasklaida atlieka svarbų vaidmenį visuomenės gyvenime. Ji gali reprodukuoti stereotipus etninių, religinių grupių atžvilgiu, sukeldama visuomenei baimės, grėsmės jausmą, kas savo ruožtu sukuria palankias sąlygas rasizmui, diskriminacijai, ksenofobijai ir nepakantumui formuotis. Anot Frėjutės-Rakauskienės (2006), ryšys tarp etninių santykių ir jų vaizdinių konstravimo žiniasklaidoje nebūtinai yra tiesioginis, tačiau ryškus, kadangi pateikiamas tam tikras etnis ir rasinis žinojimas, jo formos persmelkia kitas visuomenės žinojimo konstravimo formas bei suteikia interpretacinius rėmus.

Musulmonų įvaizdis Lietuvos žiniasklaidoje mažai tyrinėtas: galima paminėti Auškalnienės (2006), Diliūnaitės (2005), Beresnevičiūtės ir Frėjutės-Rakauskienės (2006), Frėjutės-Rakauskienės (2009) tyrimus, kuriuose analizuojama etninio nepakantumo raiška Lietuvos žiniasklaidoje; tuose tyrimuose išskiriama ir musulmonų grupė, kurios atžvilgiu aptinkama etninio nepakantumo apraiškų. Tačiau musulmonų įvaizdžio tyrimų pasigendama.

Pranešimo tikslas- atskleisti musulmonų įvaizdį Lietuvos elektroninėje žiniasklaidoje dabartiniu laikotarpiu ir įvertinti, ar/kokios nepakantumo raiškos formos pasireiškia šios religinės grupės atžvilgiu. Tyrimo metodas- kontent analizė. Analizuojamos 2012 m. III ketvirčio publikacijos elektroninėje žiniasklaidoje, kuriose minimi musulmonai.

III – 4. Piliečiai, visuomenė, valstybė.

Lietuvos pilietinės visuomenės lauko mažėjimas (apie valdžios intervenciją į pilietinę sritį)

Dainius Genys, Vytauto Didžiojo Universitetas, *D.Genys@smf.vdu.lt*

Apibrėžiant pilietinę visuomenę, visada pažymima, jog pilietinė visuomenė yra sfera atskirta nuo, bet tuo pačiu ir susijusi specifiniais ryšiais su valstybe (Howard 2003; Dahrendorf 1990; Muller 2006; Kubik 2006; Keane 1998; Walzer 1998). Valstybės vaidmuo dažniausiai susijęs su tam tikrų taisyklių nustatymu, dominavimo strategijomis, tuo tarpu pilietinė visuomenė su tų taisyklių laužymu siekiant apriboti ar net pakeisti egzistuojantį dominavimą. Idealiu atveju, pilietinė visuomenė pasižymi gebėjimu sukaupti ar išsikovoti daugiau galios ir suformuoti platesnes savojo domeno ribas.

Tačiau pilietinės visuomenės ribos formuojamos ne tik iš vidaus (t.y., piliečių), bet ir iš išorės, t.y., iš valdžios. Išorinis pilietinės visuomenės ribų formavimas susijęs su jos legitimacija, t.y., pripažįstant, priimant ir paisant pilietinės visuomenės veiklos savarankiškumo bei teisės į nepriklausomą nuomonę.

Konflikto teorijos pagalba, bandoma atskleisti pilietinės visuomenės ir valdžios santykių struktūrą. Analizuojant pavyzdžius, kuriuose atsiskleidžia valdžios turimos prievartos prieš piliečius panaudojimo lygis (kaip antai, visuomenininkų teismai, moksleivių dalyvavusių protesto akcijoje sekimo aplinkybės, kontroversiškos žmogaus teisių gynimo istorijos (Gatajevai ir kt.); kovotojų už žmogaus teises išdavimas autoritariniam režimui ir kt.), pranešime, diskutuojama ar yra sudaromos sąlygos atsiskleisti tokiems pilietinės visuomenės veikėjams, kurie patys išsikovotų bei apgintų pilietinės visuomenės lauko ribas? Pranešime, išsakoma prielaida, jog santykiuose su pilietine visuomene, valstybė renkasi ne pilietinio įgalinimo, bet priešingai – pilietinio nugalinimo – kryptį.

Konfliktas šiuo atveju tarnauja kaip santykių indikatorius tarp subjektų. Tam tikras tolerancijos kiekis užtikrina, kad konfliktas dėl nuomonių skirtumo neperauga į konfliktą dėl egzistavimo. Ir priešingai, jei santykiai nėra stabilūs, tuomet bet koks konfliktas gali būti pragaištingas. Valdžia, bausmėmis reguliuodama pilietinės veiklos formas, veržiasi į pilietinės visuomenės sritį diktoduodama (o ne diskutuodama kaip kad to reikalautų demokratijos idėja) iki kokio lygio pastarieji gali reikšti nepasitenkinimą (ir kaip tą daryti) prieš valdžią.

Pranešimas paremtas įvairiais empiriniais tyrimais, kuriems naudoti skirtingi tyrimo metodai: kokybinė žiniasklaidos turinio analizė; kokybiniai pusiau struktūruoti interviu; dalyvaujantis stebėjimas.

Jaunų žmonių socialinio protesto potencialas: kiekybinės apklausos rezultatai

Agnė Dorelaitienė, Kauno technologijos universitetas, *agne_dorelaitiene@yahoo.com*

Gediminas Merkys, Kauno technologijos universitetas, *gedminas.merkys@ktu.lt*

Pranešimo (ir atlikto tyrimo) objektas – jaunų žmonių nusiteikimas dalyvauti protesto akcijose, įskaitant deviantinę formą - riaušes. Riaušių fenomeno atžvilgiu akcentuojamas akivaizdus žinių deficitas tiek sociologijos konceptų, tiek sociologijos mokslo empirinės bazės požiūriu. Pabrėžiama, kad: a) riaušės, kurių socialinis herojus - jaunas žmogus (paprastai vyras) yra sociologijos mokslui reikšmingas fenomenas; b) įprasti sociologiniai konceptai – (konflikto, nelygybės, socialinių judėjimų ir dalyvavimo, socialinės kaitos, deviacijos ir vandalizmo etc.) riaušių fenomeno subtiliau nepaaiškina.

Pristatomas empirinis tyrimas remiasi antrinių duomenų analize. Tai - Nacionalinės mokslo programos „Iššūčiai nacionaliniam saugumui“ projekto „SOCMONITOR“ duomenys („Jaunimo ir jaunų suaugusių socialinė atskirtis ir gyvenimo sąlygos“). Analizei iš bendros atsakymų matricos (N=1079) paimti klausimai, atspindintys jaunų žmonių nusiteikimą dalyvauti socialinio protesto akcijose, įskaitant deviantinę jos formą – riaušes. Analizė remiasi 13 pirminių požymių, kurie agreguoti į psichometrinės skales. Paaiškėjo, kad potencialus nusiteikimas dalyvauti riaušėse populiacijoje yra stipriai išreikštas, pasireiškia stiprūs lytiškumo kontrastai. Nusiteikimas dalyvauti riaušėse statistiškai susijęs su tokiais konstruktais, kaip: 1) pasitenkinimas darbu, 2) subjektyvus laimės pojūtis, 3) subjektyvus sveikatos įsivertinimas, 4) emigraciniai ketinimai, 5) suicidinės nuostatos. Plėtojama interpretacinė hipotezė, jog nusiteikimas dalyvauti riaušėse ir minėti penki konstruktai tarpusavyje susieti ne tiek kauzaliniais ryšiais, kiek visi paminėti konstruktai gali būti traktuojami kaip socialinės deprivacijos pasekmės.

Lietuvos aplinkosauginių NVO taikoma veiksmų ir jos ypatumai

Neringa Kriauciūnaitė, Kauno technologijos universitetas, *neringa_kriauciunaite@yahoo.de*

Pranešimo pagrindinis tikslas - remiantis teorinėmis Vakarų Europos aplinkosauginių judėjimų veiksmų analizės išvalgomis, išskirti Lietuvos aplinkosauginių NVO veiksmų ypatumus, atskleisti jų taikomos veiksmų vyraujančias tendencijas bei dėsningumus. Aplinkosauginiai judėjimai, kurie apima aplinkosaugines NVO arba, daugumos teoretikų nuomone, aplinkosauginės nevyriausybines organizacijas yra tapatinamos aplinkosauginiams judėjimams, yra vieni iš aktyviausiai veikiančių judėjimų šiandienos visuomenėje. Priklausomai nuo sociokultūrinės erdvės, kurioje jie veikia, sprendžiamos problemos pobūdžio, savo veikloje aplinkosauginiai judėjimai pasitelkia nevienareikšmišką aplinkosauginės problemos sprendimo „repertuarą“, nuo kurio tiesiogiai priklauso organizacijos vykdomos veiksmų rezultatai, mobilizacijos aspektai. Pranešimo metu, bus išskiriami esminiai Lietuvos aplinkosauginių NVO veiksmų skirtumai Vakarų Europos NVO atžvilgiu. Aplinkosauginių NVO veiksmų bus analizuojama sekančiais aspektais kaip pasirenkamos veiksmų strategija bei formos, siekiant konkrečių aplinkosauginių problemų sprendimo, pasirenkamų veiksmų formų visuma, akcentuojant jų eiliškumą, pasirenkamos veiksmų pobūdis. Lietuvos aplinkosauginių NVO lyginamajai analizei taikoma tiek sociologinė, tiek ir istorinė prieiga, kadangi pranešime pateikiamos išvalgos apima visą vienos

Lietuvos aplinkosauginės NVO veiklos laikotarpį. Pranešimo objektas: bendrijos „Atgaja“ veiksmas. Pranešimui atskleisti taikomi mokslinės literatūros analizės bei kokybinės turinio analizės metodai.

Kaimo ir miesto bendruomenių organizacijos: veiklos praktikų skirtumai ir panašumai

Vilma Gegužinė, Vilniaus Kolegija, *vilma.geguziene@gmail.com*

Viena iš tradicinių dichotomijų kaimas/miestas, gyvenimo kokybė kaime ir mieste. Kaimas, be jokios abejonės, pralošia miestui, jei lyginame tais pačiais kriterijais – mieste gyvena daugiau žmonių, mieste daugiau darbo vietų, aukštesnis vidutinis mėnesinis darbo užmokestis ir tt., tuo tarpu kaime – didesnė dalis socialiai remtinų asmenų, ryškesnė neigiama gyventojų kaita ir pan. Ar toks lyginimas korektiškas? Šiuolaikiniai kaimo tyrimai vis dažniau kviečia laikytis pozicijos, kad kaimas nėra nei blogesnis, nei geresnis už miestą, jis tiesiog - kitoks.

Vietos bendruomenių organizacijos veikia tiek kaimuose (ir miesteliuose), tiek miestuose (ir jų mikrorajonuose) ar jų veiklos praktikose galime fiksuoti esminių skirtumų, leidžiančių klausti apie galimas nelygybės prielaidas?

Pranešimo tikslas parodyti kaimo ir miesto bendruomenių organizacijų, kaip vietos bendruomenių organizacijų, veiklos skirtumus ir panašumus remiantis 2011 m. lapkričio- gruodžio mėnesiais Kaimo plėtros organizatorių asociacijos atlikto tyrimo duomenimis.

Pagrindiniai miesto ir kaimo bendruomenių organizacijų skirtumai:

- skirtingas bendruomeniškumo lygis – kaimo bendruomenėms būdingas stipresnis teritorinis savarankiškumas, tapatumas su vietos bendruomene ir stipresni kaimyniškumo santykiai ir kt;
- panaudojamos viešųjų ryšių priemonės;
- dalyvavimas asocijuotose organizacijose;
- ir kt.

Pagrindiniai miesto ir kaimo bendruomenių organizacijų panašumai:

- būdinga panaši veikla ir interesai: gyvenimo gerovės kūrimas, pilietiškumo, iniciatyvumo skatinimas, kokybiškesnės visuomenės ir tvirtesnės savivaldos užtikrinimas.
- sėkmingai veikiančių (tiek miesto, tiek kaimo), bendruomenių organizacijų veiklos organizacijai stiprėjant yra praplečiamos švietimo, socialinėmis, ekonominėmis bei kitomis, kylančiomis iš vietos bendruomenės poreikių;
- ir kt

Lietuvos gyventojų požiūris į teisėsaugos institucijas: kas pasikeitė per pastarąjį dešimtmetį

Eglė Vileikienė, Vidaus reikalų ministerijos Viešojo saugumo politikos departamentas, Mykolo Romerio universitetas, *egle.vileikiene@vrm.lt; eglevile@gmail.com*

Vienas iš būdų įvertinti teisėsaugos institucijų darbo kokybę yra gyventojų nuomonė. Pranešime nagrinėjama, kaip Lietuvos gyventojai vertina teisėsaugos institucijų darbą ir kaip keitėsi gyventojų požiūris per pastarąjį dešimtmetį. Taip pat siekiama išsiaiškinti, ar asmeninė patirtis turi įtakos požiūriui į šias institucijas ir kokie yra pagrindiniai šaltiniai, iš kurių gyventojai gauna informacijos apie viešojo saugumo institucijas ir viešojo saugumo būklę šalyje.

Pranešime analizuojami reprezentatyvių gyventojų apklausų, atliekamų nuo 2005 m. pagal tą pačią metodologiją, duomenys. Paskutinė ir pati didžiausia Lietuvos gyventojų apklausa, VRM iniciatyva atlikta 2011 m. rugsėjo 13 – lapkričio 4 d. Apklausa atliko UAB „Spinter tyrimai“. Individualių

interview būdu visose šalies savivaldybėse apklausti 3002 respondentai nuo 15 iki 75 metų. Buvo panaudota daugiapakopė tikimybinė atranka.

Tyrimas parodė, kad pagrindinis informacijos šaltinis apie viešąjį saugumą gyventojams vis dar yra televizija, nors jos svarba kasmet mažėja. Asmeninės patirties svarba yra gerokai mažesnė – ją, kaip pagrindinį šaltinį, įvardijo tik kiek daugiau nei dešimtadalis apklaustųjų. Pastaraisiais metais pastebimai išaugo interneto svarba.

Per pastaruosius penkerius metus išaugo teigiamai policijos darbą bei teigiamai policijos pareigūnus, su kuriais asmeniškai bendravo, vertinančių gyventojų dalis. Tačiau matyti ir kita labiau neigiama tendencija – gyventojai, turėję reikalų su policija, šiek tiek prasčiau vertino jos darbą nei tie, kurie pastaruoju metu nebuvo asmeniškai su ja susidūrę.

III – 5. Darbuotojai, darbas ir rinka (II)

Organizacinės paramos skirtumai įvairaus pavaldumo socialinio darbo paslaugų įstaigose Lietuvoje

Laimutė Žalimienė, Lietuvos socialinių tyrimų centras

Socialinio darbo paslaugų įstaigų tinklą Lietuvoje sudaro trys paslaugų teikėjų grupės: valstybinės įstaigos, įsteigtos nacionaliniu lygmeniu, savivaldybių įsteigtos socialinių paslaugų įstaigos bei nevyriausybinis paslaugų sektorius, apimantis nevyriausybinių organizacijų, religinių bendrijų ar privačių asmenų, verslo sektoriaus paslaugų įstaigas. Skirtinga šių įstaigų atsiradimo ir veiklos patirtis leidžia kelti hipotezę apie šių įstaigų veiklos organizavimo ypatumus, organizacinės paramos bei darbuotojų profesinės gerovės skirtumus.

Dauguma valstybinių socialinių paslaugų įstaigų yra “paveldėtos” iš sovietinių laikų, taigi, tam tikri šių įstaigų veiklos ypatumai gali būti aiškinami *priklausomybės nuo kelio (path dependency)* koncepcijos rėmuose. Ne tik dėl darbuotojų elgesio modelių, atsineštų iš sovietinio laikotarpio vertybių, bet ir dėl visos organizacinės kultūros, aplinkos, kuri susiformavo anais laikais ir nors žymiai pasikeitusi per pastarųjų 20-ies metų laikotarpį, vis tik dar išlaikanti, dėl neformalių institucijų inercijos, kai kuriuos senosios kultūros bruožus. Tuo tarpu privačių, nepelno socialinių paslaugų įstaigų ypatumus reikėtų sieti su jų išskirtine pasaulėžiūra, tikslais, veiklos ypatumais (nepriklausomumas nuo valdžios, silpnųjų visuomenės narių teisių atstovavimas, darbas iš idėjos, altruizmo).

Pranešimo tikslas- remiantis organizacinės paramos teorine prieiga (*organisational support theory*) išanalizuoti trijų tipų socialinių paslaugų įstaigose dirbančių socialinių darbuotojų patiriamą organizacinę paramą ir atskleisti jos skirtumus. Pranešimas parengtas vykdant projektą *Dirbančių socialinį darbą profesinė gerovė Lietuvoje* (sutarties Nr. SIN-02/2011), įgyvendinant Nacionalinę mokslo programą *Socialiniai iššūkiai nacionaliniam saugumui*.

Subjektyvus darbuotojų pasitenkinimas darbu: senyvo amžiaus žmonių globos namuose sektoriaus atvejis.

Rasa Naujanienė, Vytauto Didžiojo universitetas, r.naujaniene@sgi.vdu.lt

Nuo 2000 metų Lisabonos Sutarties pasirašymo, Europos įdarbinimo strategijos centrinė idėja yra skatinti „daugiau ir geresnių“ darbų pripažįstant, kad darbo pobūdis turi gilų poveikį darbuotojų gerovei. Remiantis Europos Sąjungos 7-osios Bendrijos programos projekto „Darbas ir gyvenimo kokybė naujose ir besiplečiančiose darbo sferose“ (www.walqing.eu) rezultatais pranešime bus diskutuojama apie subjektyvų darbuotojų pasitenkinimą darbu ir jo sąsajas su tokiais išoriniais

veiksniais kaip darbo statusas, darbuotojų kvalifikacija, darbo užmokestis, laisvalaikio galimybės ir kt. Tyrimo metodologija rėmėsi atvejo studijos strategija, kur atvejį sudarė penkių šalių: Lietuva, Jungtinė Karalystė, Danija, Italija ir Vokietija, pagalbos namuose senyvo amžiaus žmonėms sektoriaus darbuotojų darbo sąlygų ir subjektyvios gyvenimo kokybės analizė. Pranešime remsimės Lietuvos nacionalinio atvejo tyrimo rezultatais. Nevyriausybinių organizacijos ir savivaldybės pavaldumo įstaigos vadovų, socialinių darbuotojų, lankomosios priežiūros darbuotojų interviu sudarė tyrimo duomenų analizės medžiagą. Emic perspektyva pristatoma pailustruojant tyrimo dalyvių subjektyvų požiūrį į jų darbo situaciją ir ją lemiančius išorinius veiksnius, taip atskleidžiant subjektyvų pasitenkinimą darbu. Pasitenkinimas darbu yra diskutuojamas sąsajose su bendru pasitenkinimu gyvenimu. Pastarasis yra atskleidžiamas analizuojant tyrimo dalyvių kalbą apie šeimos situaciją, finansines galimybes, sveikatos klausimus ir t.t. Menkas nagrinėjamų paslaugų statusas yra diskutuojamas su vis didėjančiu šių paslaugų poreikiu senstančioje visuomenėje; darbuotojų turima kvalifikacija priešpastatoma menkiems formaliems reikalavimams šiame paslaugų sektoriuje; darbuotojų saugumas diskutuojamas šalyje esančio nedarbo kontekste.

Lietuvos jaunimo perėjimas iš švietimo sistemos į darbo rinką: ekspertų interviu rezultatai ⁴

Rūta Brazienė, Kauno technologijos universitetas, *ruta.braziene@ktu.lt*

Inga Mikutavičienė, Kauno technologijos universitetas, *inga.mikutaviciene@ktu.lt*

Agnė Dorelaitienė, Kauno technologijos universitetas, *agne.dorelaitiene@ktu.lt*

Šio straipsnio tikslas išanalizuoti jaunimo perėjimo iš švietimo sistemos į darbo rinką problemas (ekspertų požiūriu). Pirmoje straipsnio dalyje pristatoma perėjimo iš švietimo darbo rinką teorinė koncepcija ir metodologija. Antra straipsnio dalis skirta nacionalinio lygmens ekspertų interviu analizei. Nacionalinio lygmens ekspertų interviu buvo siekiama atskleisti jaunimo situacijos darbo rinkoje vertinimą, pagrindinius įsitraukimo į darbo rinką mechanizmus ir prielaidas, darbo rinkos, jaunimo bei švietimo politikos vertinimą, tarpinstitucinį bendradarbiavimą ir kt. Siekiant kuo platesnio požiūrių spektro nagrinėjamos problemos klausimu, informantai buvo atrenkami atsižvelgiant į jų veiklos specializaciją bei ekspertinę patirtį. Atrenkant ekspertus buvo vadovaujama šiais kriterijais: *atstovaujama sritis* (darbo rinką, švietimo sistema, politikos formavimas ir kt.); *atitinkamos srities ekspertinė patirtis (profesionalas)*. Tikslinės atrankos būdu buvo atrinkti 20 darbo rinkos, švietimo, ekonomikos sričių ekspertų: darbdavių atstovai (2), darbo rinkos politikos specialistai (2), švietimo politikos atstovai (3), darbo rinkos politikos ekspertas (1), jaunimo politikos atstovas (1), įdarbinimo agentūros atstovas (1), vietos savivaldos institucijų atstovai (3), specifinius interesus atstovaujančios organizacijos atstovas (1), nacionalinio lygmens asociacijų atstovai (2). Nacionalinio lygmens ekspertų tyrimui buvo pasirinktas pusiau struktūruotas interviu metodas. 2012 m. liepos - spalio mėn buvo atlikta 20 ekspertų interviu. Interviu gairės apėmė šias temines-siužetines linijas: *jaunimo situacijos darbo rinkoje vertinimas, integracijos į darbo rinką prielaidos, mechanizmai, švietimo sistemos (rengiamų specialistų kokybės, atitikimo darbo rinkos poreikiams, profesinio orientavimo sistemos vertinimas, politikos ir pan.) vertinimas, darbo rinkos vertinimas (kliūtys įsidarbinant, jaunimo darbo sąlygos, karjeros ir verslo galimybės, politikos priemonių vertinimas), bendradarbiavimo tarp švietimo sistemos ir darbo rinkos vertinimas ir tobulinimas*. Duomenys analizuoti kokybinės turinio analizės metodu.

⁴ Šio mokslinio tyrimo atlikimą pagal Nacionalinės mokslo programos „Socialiniai iššūkiai nacionaliniam saugumui“ projektą Lietuvos jaunimo perėjimas iš švietimo sistemos į darbo rinką: stebėsenos sistemos parengimas: finansuoja Lietuvos mokslo taryba (LMT), projekto sutartis SIN-09/12.

Neformalus suaugusiųjų švietimas privataus ir valstybinio sektoriaus atvejais

Jūratė Butvilienė, Lietuvos socialinių tyrimų centras, jurate.terepaite@gmail.com

Sparčiai formuojantis žinių ir informacinei visuomenei, išryškėja naujos ugdymo charakteristikos, kurias galima apibūdinti kaip greitėjančius pasikeitimus ir intensyvėjančią problemų sudėtingumą. Žmogui, siekiančiam tapti įdarbintam ir konkurentabiliam darbo rinkoje, pritaikyti prie greitai kintančios aplinkos, reikšmingas tampa nuolatinis ne mokymasis visam gyvenimui, o mokymasis visą gyvenimą – visa mokymosi veikla, vykstanti bet kuriame amžiaus tarpsnyje, siekiant tobulinti asmeninės, pilietinės, socialinės ir profesinės srities žinias, įgūdžius ir kompetencijas (Smith, 2002; Knowles, 1990). Tokiu būdu neformalus suaugusiųjų švietimas identifikuojamas kaip žmogiškojo kapitalo vystymo kertinis instrumentas (Hassan, 2009).

Kadangi pokyčiai įvairiose gyvenimo srityse reikalauja atitinkamų išsilavinimo pokyčių, švietimo sistema ir jos institucijos turi siekti naujos kokybės, kad sugebėtų paruošti asmenis gyventi, veiksmingai dirbti ir kurti besikeičiančioje visuomenėje (*Mapping major changes to education and training in 2025*, 2010). Dabartiniu metu, Lietuvoje didžiausias dėmesys skiriamas *formaliajam švietimui*, tačiau norint paruošti žmones gyventi ir veiksmingai dirbti XXI a., turi funkcionuoti neformalus ugdymas, kaip neatsiejama nenutrūkstamo ugdymo dalis, nes formalus privalomasis ugdymas vienas negali išspręsti tų uždavinių, kurie jam keliami ugdymo įstaigų koncepcijoje (Taljūnaitė, Labanauskas ir kt., 2010). Būtent – laiduoti kuo visapusiškesnę fizinių, psichinių ir dvasinių jėgų plėtotę, sudaryti sąlygas atsiskleisti žmogaus individualybei ir kt.

Neformalus švietimas Europoje yra pripažinta edukacinė sritis, kurios paskirtis yra skatinti asmenybės tobulėjimą ir aktyvų pilietiškumą bei padėti spręsti žmonių integravimosi į darbo rinką problemą (Knowles, 1990; Žemaitaitytė, 2007 ir kt.). Panašūs tikslai yra keliami ir Lietuvoje – per kompetencijų ugdymą formuoti asmenį, gebantį tapti aktyviu visuomenės nariu, sėkmingai veikti visuomenėje, padėti tenkinti pažinimo, lavinimosi ir saviraiškos poreikius.

Kaip tik ir šiame pranešime pristatomi kiekybinio ir kokybinio tyrimų, atliktų 2011-2012 m., duomenys parodant egzistuojančius skirtumus tarp privataus ir valstybinio sektoriaus, išskiriant lytiškumo, gyvenamosios vietos bei pasirenkamų neformalaus švietimo kursų kintamuosius. Parodomi statistiškai reikšmingi skirtumai tarp atskirų suaugusiųjų neformalaus švietimo dalyvių grupių. Taip pat aptariamos socialinės nelygybės/stratifikacijos šiuo požiūriu (t.y. šeimos struktūros, finansinės padėties ir kt.) apraiškos.

Darbuotojų socializacija amžiaus spektre (Lietuvos organizacijų praktikos analizė)

Vladimiras Gražulis, Mykolo Romerio universitetas, vladimirasg@takas.lt

Ilona Kojelytė, Mykolo Romerio universitetas, Vilniaus kolegija, ilonakojelyte@gmail.com

Per paskutinį dešimtmetį ES gyventojų struktūroje pastebimi esminiai pasikeitimai visuomenės senėjimo link. Absoliučiai daugumai vyresnio amžiaus žmonių sunkiai sekasi pritaikyti prie nuolat spartėjančių pokyčių. Straipsnio autorių įsitikinimu, viena iš tokios situacijos priežasčių siejama su organizacijose vyraujančią darbinę bei kultūrinę aplinką, kurioje ne visada užtikrinamas reikiamas dėmesys darbuotojų efektyviai socializacijai. Įvairūs moksliniai tyrimai leidžia teigti, kad tokios situacijos pasekmė - dažnam darbuotojų nepavyksta deramai pritaikyti prie organizacijoje nustatytų reikalavimų darbui, vyraujančios organizacinės kultūros, tapti lojaliais. Pranešimo autoriai, pasiremdami savo atliktais empiriniais tyrimais, analizuoja organizacijų socializacijos proceso praktika nagrinėjamos problemos kontekste. Straipsnyje pagrindžiama sėkmingos socializacijos nauda tiek organizacijai, tiek ugdant organizacijai lojalų darbuotoją. Autorių vykdomi tyrimai akivaizdžiai parodo, jog Lietuvos organizacijose darbuotojų socializacijos procesui trūksta

sistemiškumo ypač asmens amžiaus aspektu, dėl ko dažnam darbuotojui nepavyksta tinkamai įsilieti į organizacinę kultūrą, tapti jos sąmoningu nešėju. Mokslinių publikacijų bei autorių tyrimų pagrindu straipsnyje pateikiamos rekomendacijos socializacijos proceso tobulinimui, ko pasiekoje gali būti sukuriamos tinkamos prielaidos geriau pritapti prie besikeičiančios aplinkos t.t. asmens vyresniuose gyvenimo etapuose.

Tyrimo tikslas: Apžvelgti Lietuvos organizacijų praktiką, tiriant sąsajas tarp darbuotojų amžiaus ir jų socializacijos efektyvumu bei lojalumu organizacijai.

Tyrimo metodai: Naudojant lyginamąją analizę, siekiama apibūdinti socializacijos proceso teorinį kontekstą ir įvertinti Lietuvos organizacijų praktiką. Anketinė apklausa buvo naudojamas nagrinėjant amžiaus bei kitų veiksnių sąsajas darbuotojo socializacijoje.